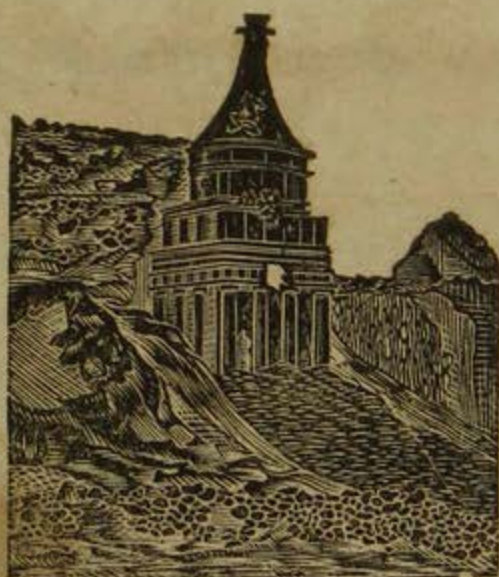

Ա Ռ Օ Ն

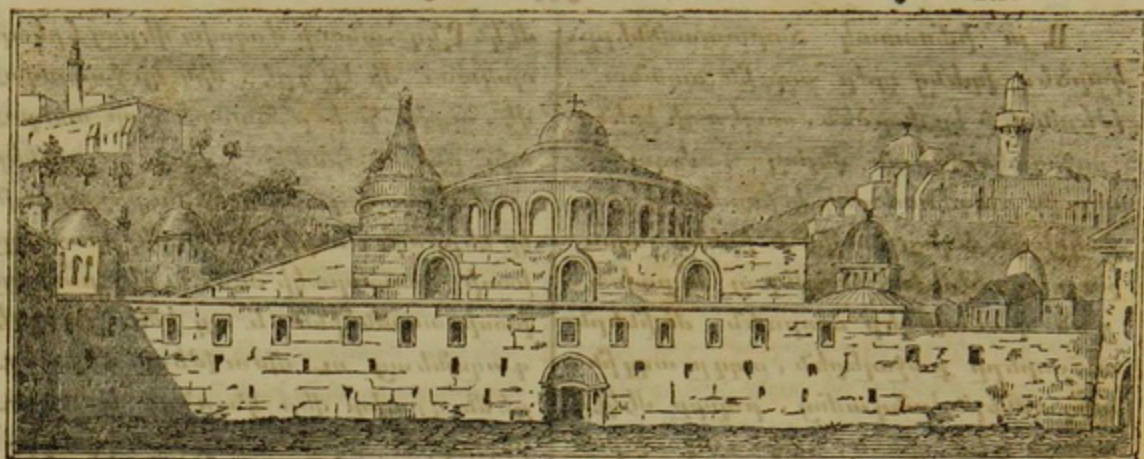
Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԸՅԳԷՅԻՆ, ԲԸՆԸՄԻՐԿԱՆ, ԳԻՐԳԻՏԿԱՆ
ԵՒ ՔԸԴԸՔԸԿԱՆ

ՈՒԹՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
ՇՐՋԱՆ ՄԻՐՄԵԸՅ

ՅԵՐՈՒՍԸԴԷՄ
Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ՄՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԱԲԵԱՆՑ
1873

Մ Ի Օ Մ

ՈՒԹՆԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ
ԹԻԻ 11.

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ՆՈՅՆԱՐԵՐ 30
1873

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԱԶԳԻՆ ԱՐԴԻ ՎԻՃԱԿԸ

ԱԶԳԻՆ ներկայ վիճակին վերայ ամեն Հայու զգացումն կրող սիրտ ՚ի խոր խոցելով կը վշտանայ և եթէ անկարող է եւք մի գտնել՝ աղիւղորմ կը յառաջէ. վասն զի կը տեսնէ, որ ժողովուրդն յուզեալ խռովեալ և երկպառակ է, կը տեսնէ որ իբրեւ Հրեշտակ, իբրեւ փրկիչ Ովսումնաշու ՚ի գահ Ազգային իշխանութեան բարձրացած Խրիմեան Ս. Պատրիարքն՝ խաչեացի՝ խաչեացիով գահադուրի լինելէն վերջն ալ առեկալին կը նախատուի ու կը հաւածուի. Ազգային Վարչութիւնը լուծեալ վիճակի մէջ, ընդհանուր ժողովն երկդառակ եւ միմիայն Եւրոպայեայ նմանած լինելու համար աջակողմեան ու ձախակողմեան տնուններ, յառա-

ջաղխմական և չեղաղխմական մտկոյի. ներ առած՝ կը կարծէ թէ ամեն բան լրացած է, ալ լուսաւորութեան ծաւրն հասած է. Սրտացաւ ազգայինը այս տմենուն հետ մէկտեղ կը տեսնէ տղի հրատարակային առեկառքաններ, խմբագիրներ և յօդուածագիրներ. որոց ամեն մէկը ինքզինք Վիմուխեան և Կիկերոնի տեղ դրած, ամենքն ալ իբր ժողովուրդեան բարւոյն աշխատող կը ներկայանան, կը խօսին, կը գոռան, կորտան կը շանթեն և իրենց շահասիրութեան եւ ինքնապաշտութեան շանթէն ելած կայծակը կ'անկանի ժողովուրդեան մէջ, կը սրտուէ և կը բռնէ սրտերն իրարմ, և ահա լծեալն այն ուղիւն ալ այն է:

Այս իմաստակ ճարտասանները կարծես իրենց ոյժը ազգին սպանու-
թեան մէջ կը փորձեն, որպէս զի իրենց
յաջողակութեան վերայ համոզուած
ազգին բազմատեսակ կորստեանց շեղ-
ջակոյտին վերայ նստին և իրենց չարա-
շուք յաղթութեան վերայ ուրախա-
ցած գաւաթներ պարպեն. մոլիններն
ու չարերը քաջալերեն, ազգը ազգին,
անդամներն՝ անդամոց, բոլորը մէկէն
գլխոյն դէմ ղինեն, հակառակութիւն
սերմանեն, մինչեւ իսկ գաւառացին
գրգռեն. ստուծեան ու խաբէութիւն
ղնջանին, այնչափ ցածնան ու նուաշ-
տանան, որ շահասիրութեան զոհն
ամեն ազգային իրաւունք, գործերը
ստուծեամբ կերպարանափոխեն, ու-
մանք ստուարացնեն և ոմանք մեղմա-
ցնեն, ճշմարտութիւնը խեղդեն ու
ընդ աւաղեն, և ապագայ պատմին
զայրութիւն և նզովիցը արժանանան:

Արտեսնէ որ ոմանք անափառու-
թեամբ անգոյ պատիւներ կերտողն և
կամ իրենց ամենօրեայ աղարտած, եղ-
ծած, ապականած ու կորուսած պատիւ-
ւը ժողովրդէն, Վարչութիւնէն Գահա-
կալէն և ուրիշներէն կը բնտռեն. եւ
որպէս զի իրենց վատութիւնը ծածկը-
ւի, կ'ընեն զայլ կը մրտաւն, եթէ ու-
րիշ չը գտնեն կղերականները պատ-
րաստ են, իսկոյն կղերական մի կը ձը-
դեն մէջ տեղ կը նստատեն, կամբաս-
տանեն կը դատեն և կը դատաբար-
տեն, մինչեւ որ իրենց ըրածը մոռցը-
ւի: Բայց այս պարագայներուն մէջ
ազգն ինչ կը տուժէ, աչքերնին դէպ
'ի Պօլս դարձնող գաւառացին ինչ
կը քաշէ. Սեփաստիոյ հաւատուրաց
անդգամին բարբարոսութիւնը մինչեւ
ինչ աստիճան կը հասնի. ընդդէմ Տէ-
րութեան օրինաց ինչեր կը գործուին
նոն ուրիշ գաւառներու մէջ, գրա-
կան ասպարիղի շահատակաց փոյթը չէ.

մէկն Ընդհանուր ժողովոյ վերայ երկար
պարսու մի կը դրէ. մին կը ջատագո-
վէ. ուրիշ մը իւր Պատրիարքը անպա-
տիւ ընելու համար երկար նուագներ
յօրինելու չը գանգաղի, ուրիշ մը զայն
կը ներբողէ, ուրիշ մը ուրիշ բան կը
խօսի հրապարակի մէջ, ուրիշ բան կը
խօսի առանձինն, և այլ իմն կը գործէ
գաղանկաց ու մթութեան մէջ. եր-
բեմն գլուխը վեր կ'առնու և Ազգա-
սիրութիւն ինչն է, հայրենասիրութիւն
է ցրածս, Ազգ իմ, քու օգտիդ համար
կը գործեմ, գոչելով ազգին երեսը մա-
խիթ կը փչէ և մթութեան մէջ իւր որ-
սը քերթելու կ'ըզապի:

Այսպէս մեր գրագէտներն չը կրը-
նալով իրենց ոյժը արտաքին թշնա-
մեաց դէմ գործածել եւ չը կրնալով
ներքին չարեաց ու վնասակարութեանց
դիմագրաւել, ազգը խռովելու, եղբարց
մէջ թշնամիներ ու հակառակորդներ
գոյացնելու կ'աշխատին և իրենց կա-
րողութիւնն նոցա վերայ կը փորձեն,
և կը հասցնեն զազգն այն վիճակին յո-
րում է այսօր:

Ժամանակ մի կար յորում կ'ըսուէր
թէ ազգն առանց օրէնքի կը կառավա-
րուէր, և մէն մի Իշխանի, Ամիրայի
կամ յառաջակայի կամքն օրէնք էր.
Ազգը որ կողմ ուզէին այն կողմը կը
տանէին իշխանութեան և դրամի ու-
ժով: Այն, ենթադրենք թէ կար պղ-
պիսի ժամանակ, առանց նոյն ժամա-
նակի լաւութիւններն ալ յիշելու որ
ազգային գործ մի Իշխանի մը կամ Ա-
միրայի մը ձեռք շուտով կը լրանար,
որ ազգային տուրքերու հանգանակու-
թեան ատեն նոցա մեծամեծ գումարներ
գրուելովը հասարակութիւնն ալ ա-
նոնց կը նայեր կը գրուէր եւ շուտով
կը վճարուէր և այն և այն. առանց
իսկ օգուտ մի բարիք մի մտածելու եւ
թէ միմիայն նոցա ժամանակ եղած աղ-

նաժուլթիւնն ու սրտակառանքը, կարգապահութիւնն ու խողազութիւնը մտածուի, բաւական է այժմեան օրէնքով ի գործ դրուած անօրինութիւնները յանդիմանելու. վասն զի այժմ ամեն չարիք կը գործուին այն ժամանակէն աւելի, բայց որովհետեւ ընդ պատրուակաւ օրինաւորութիւն է, որովհետեւ (այս ինչ կանոնին այս ինչ յօդուածը, կամ Սահմանադրութեան այն ինչ յօդուածը այսպէս կը տրամադրէ) ըսելով կը գործուին, ուստի վնասակար չեն սեպուիր, բայց միմէ պատրուակը չարիքը կրնայ արգարաջընել, քան լիցի. եթէ Թեղութիւնը բուն վասն ամենամեծ փառացն Աստուծոյ պատրուակին տակ գործած չարութիւնները սրտամութեան և տշխարհի առջեւ կրցան արգարանալ, ասանցն ալ կարգարանայ, Տիեզերքի մէջ Նախախնամութեան ձեռք հաստատուած արգարութեան ստիկանը կը հասուցանէ մարդկան բոլոր ամբարշտութեանը եւ անիրաւութեանը փոխարէն, որք ճշմարտութիւնը ստութեամբ կը գործածեն, որք Ընդհանուրին օգուտը մասնաւորաց շահուն կը զոհեն, որք ակնածութիւն, պատկառանք, ամօթխածութիւն մէկ կողմ դրած իրենց անձը ապրելոյն համար ամեն միջոց արգար կը համարին և որք կամքերնին յառաջացնելու համար ամեն նուիրուկան բան ոտնակոխ կ'առնեն, ազգին վնասը դատախազ պիտի լինի և իրենք վնասէ չը պիտի զերծանին, ով որ ալ լինին, քանի որ հասարակաց խաղաղութիւնը կը վրդովեն, քանի որ բազմաթիւ վտանգեալներու ազադակները խեղդելու առիթ կը լինին և քանի որ Ազգն այսպէս անխնայութեան մատնելով ամեն բարեկարգութիւն և օրէնք ոտնակոխ կ'ընեն, օրհնութիւնն ու հանդիստ ժառանգելիք չունին:

Բայց դու ո՞վ Ազգ Հայոց, մինչեւ ցերեւ տակաւին հողմակոծ ծովու նըման ամեն հովի պիտի ծփաս ու տատանիս, ինչո՞ւ եղելութեանց և խօսուածոց վերայ հասուն դատողութիւններէք վճռակի չես որոշեր, ո՞ւր է քու բարեպաշտութիւնդ, որ սրբութեան տաճարիդ մէջ որքու Աստուծոյդ հետ հաղորդակցութիւն ընելու ատենդ ալ կիրք կը տածես, սրբութեան խորհուրդը կ'անպատուես, աղմուկ ու շփոթութիւն կը հանես Պատրիարք մի ձգելու համար, որ մէկ հըրամանդ բաւական է. քանզի դու դրբիր և դու կարող ես վերցնել, Հերիք է Ազգ իմ, պատուական Ազգ. բու օգուտիդ համար միաբանէ, համակամ գործէ, ամեն գործ իւր տեղը և իւր օրինօքը կատարել սովորէ, երկպառակութիւնն ու խռովութիւնը հերիք է ինչ որ բերաւ քու գլխուդ չարամիտ ու վատասիրտ որդւոցդ ձեռք: Ազգ իմ, Ժողովուրդ Հայոց, քու իշխանութիւնդ մեծ է, դու կարող ես պատուհասել քեզ չարիք հասցնող ստահակները ով որ ալ լինին, բայց հանդարտութեամբ, առանց խռովելու, իշխանական ծանրութեամբ և վեհանձնութեամբ. այո, դու յայնժամ պիտի խաղաղիս, յայնժամ դու քեզմէ օգուտ պիտի քաղես երբ չարերը պատժես և բարիները վարձատրես առանց աչառութեան, առանց կողմնապահութեան և առանց որ և իցէ նկատման. ամեն վիճակի և աստիճանի մարդ՝ երբ իւր պարտուց դէմ կը մեղանէ, պէտք է փոխարինութիւն ընդունի, նոյնպէս լաւ պարտականար անձին յարգը պէտք է ճանչուի: Յանցաւորն առանց ինքնին զղջալու մի արգարացներ և պաշտօնի գործածէր. գործունեայն շատ խօսիկէն պէտք է որոշուի. անոնք որ շատ կը խօսին ու չեն գործեր, պէտք է ըն

կերութենէ յարգ չր Գանեն, գործը
խօսքին չը յարմարողը օգտակար մարդ
չը կրնար լինիլ, այնպիսին Բարոյական
պաշտօններու մէջ մի գործածէր, վարկ
մի բնծայեր, որ զգաստանայ և ուրիշն
ալ խրատուիւ Այս է քու օգուտդ և
այս է քու փրկութիւնդ, իսկ քանի որ
պաշտօնեայներդ կը կարգես և ալ չես
հսկեր և եղածներն ու դարձուածները
ժամանակին նկատողութեան չես առ-
նոր, անշուշտ այն ատեն յանցանքները
կը զիջուին, գործերը կը ծանրանան
ոտահակները զիրենք բաջալերուած
տեսներով կը շատնան և այսպէս իսա-
ղաղութիւնդ կը վրդովեն, քու հեզիկ
ու հանդարտ հակողութիւնդ ձնշումն
կը համարին եւ զքեզ այս վիճակին
կը հասցնեն:

Թէպէտ հարկ չէ որ ամեն բան
փորձով սովորինք բայց թող այս եւս
նոր փորձ մի լինի, այսուհետեւ աւելի
խոհեմ շարժէ ձեռքդ եկած և քեզ
պատկանած գործը ուրիշին մի ձգէր,
պաշտօնեայներդ մինակ մի թողուր,
գործովդ, օրինապահութեամբդ եւ
նպատակներովդ օգնէ անոր, պարտդ
հաստուր և իրաւունքդ պահանջէ, եղ-
բայրսիրութիւնն ու խաղաղութիւնը
քու ամեն գործոցդ հիմն բռնէ, այն
ատեն Աստուծոյ օրհնութիւնն ալ քու
և քու բոլոր գործոցդ վերայ պիտի ծա-
ւալի, բեղմնաւոր պիտի լինի աշխա-
տութեանցդ մէջ եւ երջանկութիւն
պիտի վայելես, զոր ի սրտէ կը բարե-
մաղթեն քեզ քու հարազատ որդիքդ
և որոյ համար միշտ կ'աշխատին:

Պ Ա Ր Տ Ա Ի Ո Ր Ո Ի Թ Ի Ի Ն

ԱՇԽԱՏԵԼՈՒ

Աշխատութիւնը օրէնք է,
ով որ չ'աշխատիր ձանձրանալով
պիտի աշխատի տանջուելով:

Վ. ՀԻՆՈՍ

Երկինք Աստուծոյ փառքը կը պատ-
մէ, և հաստատութիւնը անոր ձեռա-
գործերը, կ'ըսէ սաղմոսեւրդու Մար-
գարէն Դաւիթ: Ասոր փորձով կը հա-
մոզուինք երբ ուշադիր նկատելով եր-
կինքն ու երկիրը տեսնեմք՝ որ Տիե-
ղերաց արարիչ Աստուածը՝ իւր ի-
մաստուն արարչագործութեամբ ինչ-
պէս դեղեցիկ կարգադրած է բնու-
թիւնը՝ որ տարերք զբանջելի ներգաշ-
նակութեամբ շարունակ գործունէու-
թեան մէջ լինելով իրենց պաշտօնը ան-
վրէպ կը կատարեն, որով և մարդուս
հիացում ու միանգամայն մոտանողու-
թիւն կը պատճառեն:

Տիեղերք ընդարձակ ուսումնորան-
մ' է լի ուսանելի անհամար առարկա-
ներով և բնութիւնը ձրի եւ բարձր
ուսուցիչ մ' է խորհող մտքերու հա-
մար, որ կ'ուսուցանէ մարդուն շատ
գիտութեանց հետ մէկտեղ նաեւ գոր-
ծունէութեան և աշխատութեան մեծ
կարեւորութիւնն ու պարտք մը լինելը:

Նախախնամողն Աստուած որ յու-
շունչէ գոյացուց զամենայն, երբէք ան-
պիտան կամ անգործ բան մը տեսնած
չէ՝ արարածոց մէջ, այլ՝ ամենայն ինչ
ստեղծուած են գործի մը և նպատակի
համար, որոց շատերուն պաշտօնը մեզ
անձանթ է, մարդկային գիտութեան
դեռ եւս անկատարելագործութեան
պատճառաւ:

Մեր ամենօրեայ ապրելու եղանա-
կէն կը սովորինք որ Աստուած անշունչ

տարերց այնպիսի մեծամեծ պաշտօններ յանձնած է, որ եթէ անոնցմէ մին յանկարծ իւր պաշտօնէն դադարելու լինի՝ բնութեան ներդաշնակութիւնը խանգարուելով՝ աշխարհի գեղեցիկ վայելելութիւնը պիտի եղձանի և տիեզերաց սխրալի կարգադրութիւնը վերի վայր պիտի լինի. օրինակի համար՝ եթէ օդը պակսելու լինի աշխարհիս վրայէն՝ ամենայն ինչ կ'անշնչանան կենդանական զօրութիւնը կը ջնջուի. ամեն բան աճելէ կը դադրին, երկիրը կ'աւերի և մթնոլորտն կ'ամայանայ և երկրագունդն իւր միջդական ու ձգողական հաւասարակշռութիւնը կորուսելով պիտի քրքրի և ցիր ու ցան ցնդի։ Եթէ ջուրն պակսի՝ հոյ ջերմութիւնը սաստկանալով՝ ամեն բան կ'այրէ, կը տոչորէ, կը լափէ և կ'ապականէ. նոյնպէս եթէ հողին պակսելու լինի, ցրտութիւնը սաստկանալով՝ աշխարհս սառ պիտի դառնայ և արարածք ցուրտէն պիտի ընդարմանան ու խամրին և այլն և այլն. հետեւաբար ասկից պարզ կ'իմացուի որ տիեզերաց կառավարութիւնը արարածոց գործունէութենէն եւ աշխատութենէն կախումն ունի ընդ հսկողութեամբ աւրարչին Աստուծոյ։ Աստուած անոնց իւրաքանչիւրին պաշտօնը որոշած, սահմանը գծած և զանոնք շարժման մէջ դրած է որք միաբան աշխատութեամբ ընդհանուր գործունէութեամբ աշխարհի կենդանական մասերը կազմելով զայն կանգուն կը պահեն, կը գեղեցկացնեն, կը բեղմնաւորեն ՚ի վայելում մարդոց և ՚ի փառս Արարչի նորին։

Աստուած ինչպէս տարերքը՝ նոյնպէս և շնչաւոր կենդանիները՝ անդործ չէ ստեղծած, անոնց եւս ամեն մէկը գործի մը յատկացեալ են, ուր կը գործածուին ոմանք մարդոց ձեռամբ.

ինչպէս գրաստը բեռ կը կրէ, եղբ երկիր կը հերկէ, գոմէշը սոյլ կը բաշէ և այլն. ոմանք եւս կը կատարեն իրենց գործը ինքնաբերութեամբ առանց մարդոց մասնակցութեան. ինչպէս, մեղուն մեղը և մոմ կը պատրաստէ, մաքին կաթն և ասը կը մատակարարէ և այլք այլ միջոցներով մեզ կը անուցանեն։

Արդ՝ մարդն որ բնութեան այդքան բարեբները վայելելու իրաւունք ստացած է, անշուշտ պարտք մը եւս ունի անոնց փոխարէն, որ է աշխատութիւն փոխադարձ։ Քանզի միայն աշխատութեամբ է որ մարդն իւր բուն կոչմանը և յԱստուծոյ սահմանեալ նպատակին կը հասնի։

Ամենաբարին Աստուած, սոյն գեղեցիկ ներդաշնակութեամբ տիեզերաց կառավարութիւնը հաստատելով՝ գործնական մեծ դուս մը տրւած է մարդոց աշխատութեան, կարգապահութեան և պարտականատարութեան մասին. որպէս զի ուսումին նախա՝ թէ ինչպէս որ տարերց մին եթէ աշխատութենէ դադրելով իւր պաշտօնէն յետ մնայ՝ բնութեան կարգը կը խանգարուի և աշխարհ կաւերի. նոյնպէս ալ եթէ մարդն աշխատութենէ դադրելով պարտականատարութենէ յետ կենայ, ապրելու եղանակը կը խանգարուի, չարեաց մէջ կ'իյնայ և թշուառ կը լինի, ըստ այնմ՝ թէ «Ուր դադարին աշխատութիւնը, դադարին անդ և վայելքո՞ հետեւաբար մարդիկ եթէ կուզեն լաւ ապրիլ, եթէ կուզեն մարմնոց և մտաց հանգիստ վայելել և եթէ կուզեն երջանիկ լինել, պէտք է որ արդար աշխատասեր լինին, պէտք է անվճառ գործունեայ լինին և պէտք է ըստ ամենայնի պարտականատար հանդիսանան։ Արդ ինչպէս տարերք պարտաւորուած են գործունէութեամբ բնութեան ներդաշնակութիւնը անխափառ պահել,

մարդն ևս պարտաւոր է բարեգը աս-
րելու եղանակին՝ ներգաշնակութիւնը
չը խանգարել դատարկութեամբ կամ
անիրաւ գործերով. նա մանաւանդ
մարդն ստեղծուածոց մէջ կատարելա-
գոյնն լինելով աշխատութեան և գոր-
ծունէութեան մէջ եւս կատարելա-
գոյն պէտք է լինի քան զնոսա. Որով-
հետեւ կատարելութիւնը միշտ աւելի
կատարեալէն կը պահանջուի, անկա-
տար բանէ մը կատարելութիւն չի բա-
ւաւարիր. ինչպէս կոյրէն գոյներ որո-
շել, կազէն սրարչաւ ընթանալ, համ-
րէն ճառաբանել և խուլէն լաւ լսել
ոչ որ չի սպասեր, հապա ամեն բան կը
պահանջուի աւելի անկէ, որն որ նոյ-
նին աւելի յարմարութիւն ունի եւ
գործոյն վերաբերեալ յատուկ հան-
գամանքներ։ Այս առաւելութիւնը
աւելի այն պատճառաւ կը պահանջուի
մարդէն, որովհետեւ նա աշխատու-
թեան եւ գործունէութեան համար
ունի աւելի յարմարութիւն և մասնա-
ւոր յատկութիւններ զորս միւս արա-
րածներն չունին, հետեւապէս աշխա-
տութեան և գործունէութեան մէջ
աւելի եռանդ, աւելի ժրութիւն և
աւելի փութաջանութիւն կը պահան-
ջուի անկից՝ իւր ունեցած առանձնա-
շնորհութեանը պատճառաւ։

Վասն զի մարդն նիւթականապէս
աշխատելու համար ձեռքեր և ոտքեր
ունենալէն զատ ունի նաեւ սոյն հո-
գեկան առաւելութիւնները, այք են,
տեսած և լսած բաները ուսանելու հա-
մար միտք, ուսածները մոքին մէջ ան-
կորուստ պահպանելու համար յիշ-
ողութիւն, իրաց և իրողութեանց վե-
րայ դատաստան ընելու համար բան,
ըրած դատաստանէն կտմ բաղդա-
տութենէն հետեւութիւն մը հանելու
կամ արգիւնք մը յառաջ բերելու հա-
մար հանձար։ Ահա սոյն հանգամանք-

ներով է որ մարդիկ կատարեալ կը հա-
մարուին, ասոնցմով է որ միւս կենդա-
նիններէն աւելի բարձր և պատուաւոր
գիւրքի մը մէջ կը գտնուին եւ աւելի
կարողութեան տէր եղած են, դար-
ձեալ սոյն հանգամանաց շնորհիւն է
որ մարդիկ գործելու եղանակին մէջ
ևս կը տարբերին միւս արարածներէն,
քանզի տարբեր և այլ կենդանիք թէ
և կը շարժին, կ'աշխատին եւ իրենց
յանձնուած պաշտօնը կը կատարեն
շարունակ բոլոր անգիտաբար է ըրած-
նին և լոկ հնազանդութիւն բնական
օրինաց, իսկ մարդն որովհետեւ բա-
նական և անձնիշխան՝ իբեւ գերագոյն
արարած Աստուծոյ, կը գործէ գիտակ-
ցութեամբ, կամաւ և ՚ի նպատ իւր
և այլոց, սոյն հանգամանաց շնորհիւ
մարդն եթէ ուզէ և եթէ աշխատի՝
կարող է շատ մեծագործութիւններ
ընել և այնպիսի արգիւնքներ յառաջ
բերել, որք պատիւ կը բերեն գործու-
ղին և փառք իւր Արարչին։

Մարդս մարմինէ և հոգիէ բաղկա-
յած լինելով, աշխատութիւնը ևս եր-
կուքի կը բաժանուի, նիւթական ինչ
պէս կ'աշխատին բեռնակիրք, արուես-
տաւ երբ, վաճառականք, և այլն. ու
մասաւոր, ինչպէս կ'աշխատին գրակա-
նութեան պարտաւորք, վարդապետք,
ուսուցիչք, հեղինակք և այլն։ Մարդն
զգացում ունի որ արտաքին առարկայէ
մի իւր հոգւոյն վերայ կ'ազդէ և հո-
գին կ'զգածուի. հետեւաբար երբ կը
տեսնէ անկարմը վնասեալ կամ թըշ-
ուառ մը, նորա, վերայ կ'արգահատի,
գութը կը շարժի, սիրտը կը յուզուի
և խիղճը կ'ըստիպէ զինքը այն թշուա-
ռին այն արգահատանք գրաւող ողոր-
մելոյն օգնել, զայն սփոխել, նորա յա-
ւերը դարմանել և եթէ կարելի է զայն
ի գժբաղդութենէ ՚ի բարեբաղդու-
թիւն վերածել, ուստի և կ'աշխատի

նոյն զգացածն ու կամեցածը 'ի գործ դնել, այն աշխատութեան հետեւութիւնը կը լինի այն, որ անկեղծներն կը կանգնին, վնասեցեալները կը մխիթարուին, բեկեալ սրանք կը շնորհին, թրջուառութիւնը կը դարմանուին, աւերմունք կը վերանորոգին, աշխարհ կը շէննայ կը ծաղկի, կը պայծառանայ և կը բեղմնաւորի. մարդիկ բարուոր կ'ապրին կը վայելեն կը զուարթանան եւ կ'երջանկանան. Աստուած եւս 'ի յայտ տեսարան կը հրճուի և կը փառաւորի: Ահա աշխատութիւն որ մարդը այսքան բարեաց կը տիրացնէ, և իբրեւ պարտականաւոր կը վարձատրէ թէ բնութենէ, թէ ընկերականութենէն և թէ յԱստուծոյ: Որովհետեւ մարդն եւս երեք օրինօք պարտաւորեալ է աշխատելու, որք են Օրէնք բնութեան, Օրէնք ընկերական և Օրէնք աստուածային:

Ա. Աշխատելը պարտ է բնական օրինօք:

Մարդ մը երբ կ'ապրի, կուտէ, կը խմէ, կը հագնի, կը վայելէ և իւր կենաց պահպանութեան համար պէտքեր ունի, տիրապետ է աշխատելու՝ և կարծես բնութեան հետ կ'ապուտծ է փոխադարձ աշխատութեամբ: Օրինակի համար, մշակն եթէ ձմեռնային բուրբ և ամառնային տօթը կրելով, չը հոգնի, չը քրտնի, չ'աշխատի և իւր արտերը չը մշակէ եւ չը սերմանէ, հունձքի ատեն հնձելու բան մը չունենար և ապրելու համար ալ հոյ չը գտնէր: Հովիւն եթէ գիշերն անքուն հսկողութեամբ և ցերեկն ժրջան հագացողութեամբ չը տքնի չը հոգնի, չ'աշխատի եւ իւր խաշները դալարի ու խոտաւէտ տեղեր չ'առաջնորդէ, հօտն ևս ժամանակին առատ վարձատրութեամբ նորա աշխատութիւնը չը պահէր և զայն բարեօք չը լեցնէր:

Բնութիւնը իւր ծոցոյն մէջ պահած է անթիւ բարիքներ մարդոյ համար, ստիպել այնքան բարիքներէն ոչինչ չեն օգտիր մարդիկ երբ աշխատութեամբ գործունէութեամբ նոցա գործածութեան եղանակը և անոնցմէն օգտելու կերպը չը գտնեն: Արարածք մարդոց ծառայութեան համար տեղծուած են, ուստի մարդիկ եւս պէտք է գիտնան զանոնք իրենց ծառայեցնելու եղանակը, մարդիկ պէտք է մտածեն, քննեն, աշխատին, հոգնին, փորձեր ընեն, գլուխեն նոցա գաղտնեաց բանալին, և վերջապէս տիրապետեն բնութեան խելքով ու աշխատութեամբ, գործածեն անոնց խրաքանչիւրը իրենց սահմանեալ նպատակին և ընդունին անոնցմէ մեծամեծ նպաստներ ու ծառայութիւններ յօգուտ եւ 'ի դիւրութիւն իրենց, հետեւապէս մարդիկ ապրելու համար պարտաւոր են աշխատիլ, հանգիստ և լաւ ապրելու համար տարերց անհուն զօրութիւնը իրենց ծառայեցնելու կերպը պէտք են գիտնալ: Մեծամեծ գետերու ջուրց ահագին զօրութեանը եւ սրարշաւ ընթացքը մեզ բոլորովին անօգուտ պիտի լինէին, եթէ մենք խելքով չ'աշխատէինք նոցա ընթացքին առջեւ աղբիւրներ շինել, և ջուրց զօրութեամբ աղբիւրի ահագին քարը դիւրութեամբ դարձունելով ցորեան աղալ եւ մեր պէտքերը հագալ, նաեւ մեզ մեծ արգելք պիտի լինէին գետերու և ծովերուն ցամաքի մէջ բացած ահագին անջրպետները եթէ մարդիկ խելքով և աշխատութեամբ նոցա վերայ, լաստ նաւակ և ահագին նաւեր գործածելով դիւրին ճամբորդութիւններ ընելու հնարքը չը գտնէին: Աշխատութիւնը հրաշք կը գործէ, ըսուած է և ճշմարիտ է, քանզի ներկայն զոր կը տեսնեմք կը ջշտովեմք, կզգամք և կը վայելեմք, թող

լով քիչ մը՝ յետ դառնալով մաօր դէպ
ի միջին դար և ալ աւելի տնդին, հսն
մեր տեսութեանը ներկայացնելով նոյն
գարուց մէջ ապրող մարդիկը պիտի
գտնեմք զանոնք այնքան անձանօթ և
այնքան անդէտ այժմեան նոր գիւտե-
րուն և տարերց մատուցած մեծամեծ
ծառայութեանց, զորո եթէ այն ատեն
մէկը նոցա նկարագրելու համարձակելը
ինքն զառանցող պիտի համարուէր և
իւր պատմութիւնքն ի շարս առասպե-
լոց պիտի համարուէին և եթէ նոյն
գարուց մարդիկը նոյն գաղափարներու
վրէ յանկարծ ներկային մէջ փոխադրե-
լու հնար լինէր, անշուշտ նոքա այժ-
մեաններու պէս բնութեան գաղտ-
նեացը վերահասու չը լինեղնուն, պիտի
գործանային և գերբնական պիտի հա-
մարէին հեռագրի մոգական թելը, ա-
հալին շոգենաւի՝ մի փոքր գործելով
կառավարուիր, երկաթ ուղեւոյ որոր
շու ձանապարհորդութիւնը և այլն և
այլն, շատ բնական բաներու որոց գոր-
ծածութեան գաղտնիքը իրենց անձա-
նօթ է :

Արդ՝ քանի որ այն գարուց մէջ
մարդիկ տեղեակ չէին այն գիւտերուն
բնէլէ որդիւղ էին և նոցա մատուցած
այնքան դիւրութիւններէն և հետե-
ւապէս նախնի գարուց մէջ մարդիկ
գործելու համար աւելի շատ աշխա-
տութեանց ենթակայ էին, որովհետեւ
այժմեան չոգիին տեսած գործը և ե-
լեքտրականութեան մատուցած գիւ-
րութիւնները նոցա պարտաւորուած
էին իրենք անձամբ բնելու : Օրինակի
համար, այն ատեն մարդիկ ծովով ձա-
նապարհորդելու համար ստիպուած է-
ին հողմայ հնազանդելու, երկար ատեն
ծովուն երեսը կը թափառէին երեքեալ
երբեմն սովամահ կը կորնէին և եր-
բեմն ծովասոյղ կը լինէին ի նորհո
հակառակ հողմայ, մինչդեռ այժմ շո-

գին այնպիսի դրութեան մը վերածած
է շոգենաւը, որ փոթորկալից մրրիկ-
ներն ու կատաղի ալիքները ծաղը բնե-
լով անարգել կը շարունակէ իւր ըն-
թացքը գէժ եղեալ նպատակին, նոյն
պէս տեղէ մը ուրիշ տեղ լուր հաղոր-
դելու համար պէտք էր որ մարդ մը
շարունակ քանի մը ժամ կամ քանի մը
օր քայլէր, մինչդեռ այսօր շնորհիւ ե-
լեքտրականութեան քանի մը բալէի
մէջ ահագին անջրպետներով իրարմէ
անջատուած մարդիկ կարող կը լինին
առանց հոգնելու իրարու հետ խօսակ-
ցիլ և իրարու միայ հասկնալ : Ուրեմն
ասկից պարզապէս կ'իմացուի որ այն
ատենի մարդիկ բնութեան գաղտնիք-
ները իմանալու հոգնութեան և աշ-
խատութեան յանձնառու չը լինելով,
աւելի կը հոգնէին և աւելի կը տառա-
պէին, իսկ անոնք որ մարմնայ և մտայ
աշխատութիւն յանձնառին բնութիւ-
նը բննելու, ահա այսօր գիւրութիւն
ներ յառաջ բերին ի վայելուամ իրենց
և սպառնայ որդւոց իւրեանց, յարմէ կը
հետեւի բացարձակապէս թէ մենք
հոգն կերակրուելու, ջուրէն զովանա-
լու, սղէն շնչելու, ջուրէն պահպան-
ուելու և բնական զօրութիւններէն օ-
գուտ քաղելու համար պարտաւորներ
աշխատելու բնութեան համակերպե-
լով և նորա օրինաց հնազանդելով :

(Եւրոպական)

Ս . Գ . Եւրոպական :

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՆԱՆՑ

(Շարունակութիւն, տես թիւ 91)

Նոյ և իւր երեք որդիք մեր երկրորդական խանձարուրն են, Յաբեթը, Սեմը, և Բամբը նոր ստերը եղան Նոյ արմատէն ու մեր սիրեցանքը Սեմը Յաբեթի ցեղէն անոր որդւոց որ գինեբը ենք, մեր, այն է՝ Յաբեթի ցեղը շատ մեծ ու նշանաւոր եղաւ շատ տէրութիւններ իրեն մէջ ունեցաւ և շատ ազգերու բաժնուեցաւ. ուրիշներ թող տալով, մեր ցեղին ու մեր ազգին մէջ երեւելները կարճ ի կարճոյ սիրուն Հայկանուշիգ պիտի պատմեմ,

Յաբեթէն վերջ մեր Նահապետաց երկրորդն է թորգոմ, թորգոմէն զինի Հայկը. որ մեր ազգային անունը ստիկ կ'առնեմք իւր քաջութեան համար. զի այս մեր ազգապետը Մոսուաճասէր հայրենասէր և աւանդապահ էր, ու այս Հայկին ատեն Բամին սերունդ, Բուշանայ թու ժանդ Բէլ երկինց գէմ վէգ գալու կը միտէր Սենարայ գաւառին մէջ, որ Բարիլինին մօտ է, որուն պատճառաւ իւր անուն Բարէլ մնաց. այն է խառնակութիւն. զի բոլոր ազգաց նահապետները ժողովրդով մէկ տեղ այն ամբարիշտ մարգր, Բէլ հոն կ'անցած էր մէկ մեծ աշտաբակ մի շինելու. այս չար գործը տեսնելով Մոսուաճ հիմն ի վեր կործանեց աշտաբակը, ու մարդկանց լեզուները բաժնեց, այնպէս որ սկսան զսնազան խօսքեր ընել որ իրարու չէին կրնար իմացնել:

Այս ամբարիշտ Բէլ որ զինքը Մոսուաճոյ պէս պաշտել տալ կուզէր, սոր չհնազանդէր մահու կը մատներ, ինչպէս ըսի մեր ազգապետ Հայկը աստ

ուաճապաշտ ըլլալով կը մերժէր ասոր վատ խնդիրը ու նա ալ անթիւ զորօք մեր քաջ հօր վրայ վաղեց Բարիլինէն ի Հայտատան, որուն անուն դեռ անատեն Սառնապատ լեռներ կ'ըսուէր, Բարիլինի ջերմութեան հետ բաղդաւ տեղով Սեմ քաջ աւանդապահ Հայկը իւր որդւոց և երկրի կարիճներով ուրոնք երեք հարիւր հաստ էին, ելան այն չար գողոզին և իւր անթիւ զորաց գէմ, որ մեր աստուաճասէր նահապետի սլաքին խիստ արժանաւոր նըպատակ եղաւ, զարկաւ մեր քաջ Հայկը իւր սլաքը անոր սրղպատեայ կուրծքէն անցուց միւս կողմը, զոր իւր աստուաճութեան արժանի նուէր ընդունեց մեր բարեպաշտ հօր բաղուկէն. երբ բանակը տեսաւ որ իւր անմահ առաջնորդ հսկայ թագաւոր Բէլը Հայկին առաջ դիտապաստ ընկաւ յաւիտեան չ'էլնելու համար, փախան իրենց երկիր, ու մեր բարի նահապետ հաւասարութեւ, և ոչ աստուաճութեւ իրաւունքով, ինչպէս որ կ'ամբարտաւանէր չար բռնաւորն Բէլ. այս մեր բարի ազգապետը, ընտիր նահապետը Հայկը իշխեց ազգին և իւր իշխանական գաւառան և իրաւասէր սիրտը փոխան ձեց իւր որդւոց, որոնք իրեն պէս անուն ունեցան: Մտոր առաջին ու սրայճառ յաջորդ Մոսմէր, որ իւր աշխարհի շինութեան և բարեկարգութեան մեծ սէր ունէր, ու երբ արտաքին թշնամիք մեր երկիրն ու մեր Հայրենիք կողոպտել կուզէին, Մոսմ իւր կարող քաջութեամբ անոնց բաղձնաբեր հակառակ կը կատարէր, այս մեծ մարդը մեր ազգի անունը այն քան վսեմացոյց, որ անկէ զինի Մոսմեան ազգ սկսան մեզի ըսել, որ կ'երեւի կտրիճ ըսել է, կտրիճէն առնելով իւր անունը: Այս մեծ մարդը իւր իշխանութիւնը փառաւոր կերպով վարեց և իւր Մոս գեղեցիկ

որդւոյն թողուց յանդ իշխի յաջորդ-
ներ իրենց անպատուութիւնը չմոռ-
նալով կը ռիային Հայաստանի դէմ.
մեր գեղեցիկ իշխան Մայն կը փայլէր
իւր գեղով հանձարով և բարոյակա-
նով, ու Շամիրամն ալ կը նեղուէր
իւր անբնական կրակէն. ուստի հրա-
ւէր կը կարգար մեր իշխանին արա-
մեան Մայն երթալ իրեն կամաց
համեմատ շարժիլ. խոնարհիլ այն վայ-
րագ թագուհու հեշտախոտային ցան-
կուէր ու իրենց հայրենեաց կեղա պար-
տութիւր ջնջել. Հնար էր բարոյականի
տէր մարդ մը այնպէս անպատուութե-
ղիջանէր. բան լիցի Սասի տափոտի կիր-
քը ելած բանակ կը հանէ մեր հայրենեաց
ու իշխանին վրայ, ու Մայն պատե-
րազմի մէջ կ'իյնի անարատ բարոյակա-
նով. իւր որդին Վաղմոս կը յաջորդէ ա-
նոր, ու այսպէս պարզ և ազնիւ իշխա-
նութեան կը հասնի հայկազնեան Պա-
րոյրը՝ որուն գլուխ թագ ալ կ'ունե-
նայ, այս թագի ու գաւազանի շքով
երեւելի թագաւորներ ունեցանք օ-
րինակի համար Նրուանդ, Նրուան
գեան Տիգրան, Մրտաշէս, Օւրմայր
և այլն, որոնց պատմութիւնը մեր նախ-
նի Հարց գրուածոց մէջ օր մը կը
կարգաս:

Այս հայկազեան իշխանութիւն և
թագաւորութիւն մեր աղգի ուրիշ
իշխանութեան հետ բազդատելով շատ
մեծ էր ու՛ննիսիս. թող կուտամ Տիգ-
րանի, Մրտաշիսի տիեզերակալութե-
գործքերը, որն ըստ իս վատ է քան թէ
լաւ: Ասկէ զինի երեք աստիճանաբար
կրտսմէ թէ տարօք թէ փառօք տար-
բեր թագաւորութիւն ալ ունեցեր
ենք, այն է, Մրչակունեան, որ մեր աղ-
գի առաջին թագաւոր Վաղարշակն է,
ու վերջին Մրտաշիւր, երկրորդ Քաղա-
տունեանց. որուն առաջին թագակիր
Մշտն է, ու վերջին Վաղիկ, երրորդ

Սուրինեան տէրութիւն, առաջին իշ-
խան Սուրէն, թագաւոր Սեւն ա-
ռաջին ու վերջին Սուրինեան Սեւն
Խնչպէս ըսի սիրելի աղջիկս, ոչ Մրչա-
կունեան թագաւորք կարողացան հայ-
կազանց պէս անկախ ըլլալ. թէ և ու-
նէին վնհ թագաւորներ, ինչպէս Մր-
տաշէս, Նրուանդ, Սեսրով ու բարի և
սուրբ ինչպէս Մնգրանիկն ՚ի բրիստու-
նեայ թագաւորս Մրգար եւ մեծն
Տրդատ, ու այսպէս ալ Քաղապտու-
նեանց թագաւորներ որքան որ ջանա-
ցին և ոչ Մրչակունեան թագաւորաց
ազատութիւր ու խաղաղութիւն վայելցին:

Այս ընտիր ցեղը հազիւ թէ
երկու երեք անուղղայ թագակիր ու-
նեցաւ, բայց գէշ պաշտօնեայ շատ,
որոնց գլխաւորներ վեստ Սարգիս և
Վիրակոս երեք, Սուրինեանք խեղճ
բուսան խեղճ անցան, նա մանաւանդ
Սատին կղերի յուսացուցիչ ունայն
խոստումով կ'ապրէին: Մնւորանալի է
որ մեծ հանձարի տէր գլուխներ ալ
ունեցանք այս տան մէջ ինչպէս էր Հե-
թում, Օւսպէլ թագուհին և այլն:

Երբ Սուրինեան Սեւն շղթայ
ուած յազիպտոս գնաց Հայու արիւ-
նը այն օրէն սասեցուս, անբնական
կերպով Վաւիթ Սուրինի օրով մէկ մի
եւս շարժեցաւ և ալ շարժելիք չունի,
այսօր մեր Հայրենիքը իմ գտորիկ ու-
րիշ անունով կը կանչուի Հայը հը-
պատակ է:

Իւր իրաւունք մեռած կը համար-
ուի, իր ինչքը առանց ապահովու-
թեան մեր արդի կեանք կամ աղգային
կազմութիւն կրօնական է և ոչ թէ
քաղաքական, մեր քաղաքական իրա-
ւունք ուրիշն առաջ կը կորսուի:

Այս խօսքերը խելքիդ հասնելու
բաներ են Հայկանուշ, չեմ ուզեր
սուր ուշդ բթացնել այնպէս բանե-
րով որ պիտի բան մը չզգաս մինչեւ

որ մարդն ինչ է չգիտնա՞տ :

Հայկանուշ Հայու անուն կրելով բան մը չես ըլլար եթէ որ Հայու, ճշմարիտ Հայու սիրտ չկրէս, եւ քու զուտակի մէջ Հայու սիրտը չդնես :

Իմ սիրելի աղջիկ մեր նախնական տարաքն է որդի ծնիլ, ու որդւոյն մէջ սիրտ դնել : Ինչպէս որ ժամուէլ մը թերթը կը ծնի, ու թերթի վրայի գրուածքը, այնպէս սիրտեր չունինք աղջիկս որ մի և նոյն լինին ու իրարու նման, այնպէս սիրտեր գրենք որոնք մի և նոյն իմաստը ունենան, այն է իրենց պարտքը և իրաւունքը ճանչնան : Թէ որ կարգաս մեր նախնեաց պատմու թիւնը կը տեսնես, թէ մեզ համար ինչ պէտք է, պիտի իմանաս թէ ինչ պիտի ընենք :

Ըզգային մասը կարճ խօսեցայ, ու նոյնպէս կրօնականը խիստ համառօտ պիտի խօսիմ իմ սիրուն դստրիկիս, ու դու սիրով պիտի լսես, այո՛ կը խոստովանիմ թէ իբրեւ պատմական շարքով ու ժամանակով չեմ խօսիր բայց եւ կարեւորներ բեղի կ'իմացնեմ, կնոջ մը իւր դեռափթիթ մանկան ասկէ աւելի խօսել չի վայելեր :

Երբէն այն օրհնեալ մարդուն քով պիտի ելնենք, այն է Եոյ, ասոր միջին տղան Սեմը մեր Յաբեթի պէս օրհնեալ զարմ ունեցաւ, ու շատ տարածեցաւ : Եւ Սեմայ որդւոց մէկն էր Լքեր, որ Լքրայեցւոց ցեղապետն է : Եւ Լքերի տունէն ելաւ Լքրահամ, այն որ իւր հաւատով ու ճշմարիտ աստուածածանօթութեամբ Եստուծոյ սիրելի եղաւ : այս մարդէն կ'սկսի ճշմարտին Եստուծոյ երկրորդ դուրձն ճամբան, ասոր կինը որ խիստ գեղանի էր անուն Սարա էր, ասոնք Լքետեաց որդի մը ունեցան Սահակ անունով, այս Սահակի ունենալուն երբ Եստուած Լքրահամին կը խոս-

տանար Սարան անհաւատ կերպով կը խնդար : ուստի Եստուած չորս հարիւր տարի այն օրէն վճիռ սահմանեց որ անոր սերունդ Լքիպոսս գերի մը նան : Եստուած՝ զՍահակ Լքրահամը փորձելու համար պատարագելու զոհելու ուղեց ու Լքրահամ յօժար կամօք իւր սիրելին Եստուծոյ զոհ ընելու տարաւ, բայց Եստուած՝ հրեշտակի ձեռք Սահակի տեղ խոյ մը տուաւ պատարագելու : Եւ Սահակ հօրը հրամանին համեմատ Լքիպարի տան հաղարապետի ձեռք իւր աղգէն իրեն կին բերել տուաւ Սեբեկայ անունով որ շատ խելացի ու երկիւղած աղջիկ մի էր : երկու որդի երկորեակ ունեցաւ Սեբեկայ առաջին Յեգոմ՝ Լսաւ, երկրորդ Յակոբ, Լսաւ կտրիճ որսորդ էր, Յակոբ՝ տնասէր : Սահակ ծերացած ատեն աչքերը չէր տեսներ, ու օր մը կարծեց թէ մեռնելու մօտ է, ու զեց իւր օրհնութիւն Լսաւին տալ, զի անիկայ էր մեծը : բայց Յակոբը Սեբեկան մայրն աւելի կը սիրէր ու զեց որ Յակոբն առնէ այն օրհնութիւնը, ու իրօք ալ առաւ : այս օրհնութեան համար Լսաւ ըզ- Յակոբ կ'ատէր, ուստի ան ալ փախաւ գնաց իւր քեռիին իր մօր եղբոր տուն միջագետ : Եւ տեղ Յակոբ մեծցաւ թէ հարստութիւնով և թէ որդւով, զի երբ իւր երկու կընոջ հետ միջագետէն կը դառնար տաւրն և մէկ արու զաւակ ունէր, ոչ խար ուղտ և ուրիշ կենդանիք շատ : Եւ զարմանալի մարդը երեք գէպ ունեցաւ՝ այն է եղբօր օրհնութիւնն յափշտակեց, որով շատ ճոխացաւ, երկրորդ՝ փախելու ատեն տեսաւ այն մեծ տեսիլ, ուր տեղաց անուն դուռն երկնից դրաւ, և վերջէն երբ կը դառնար Եստուծոյ հրեշտակի հետ ըմբշամարտեցաւ ու ոտքին մէկը կաղ-

մնաց . և այն որէն խորայել տնուն ու-
նեցաւ , որ Աստուածատես ըսել է :

Իւր երկոտասան որդւոց մէջ Յով-
սէփ խիստ սիրուն և խելօք էր , ուստի
Յակոբ զայն շատ կը սիրէր , որուն հա-
մար եղբայրներն զանի կ'ատէին , այն-
քան հասցուցին իրենց ատելութիւնը
որ իրենց գառնուկ եղբայրն բարի Յով-
սէփ Յակոբէն գաղաուկ խամայեւաց-
ւոց ծախեցին , ու անոնք ալ բերին Ն-
գիստոս Փարաւոնի դահճապետին
ծախեցին , այս եղաւ իրենց գերութե-
ակիլըն , ինչպէս որ Աբրահամին կանխաւ
ըսած էր Տէրը : Յովսէփ Նգիստ-
ոսի մէջ իբրեւ անգին աղամանդ շատ
փորձերէն անցաւ իր անմեղութիւնն
ու սրբութիւնը արեւու պէս փայլեցը
նեղով , հուսկ ապա Նգիստոսի իշխան
եղաւ Փարաւոնի երազ պատմելով ,
ու իրեն եղբարք սովէն նեղուելով ի-
րեն դիմեցին չգիտնալով , երկրպա-
ղութիւն ըրին ու ցորեն առին , այն
եղբօրէն , որուն երազատես կ'ըսէին ,
ու այն մարդուն կ'ըսէին գաղան կե-
րաւ որուն առաջիւ կը դողային , ու
այն եղբայրը ծախեցին , որ իրենց հաց
կուտայ որ ուտեն սալիկ : Երկրորդ
դին Յովսէփ ինքզինք յայանեց ու
հարկադրեց որ երթան Յակոբ իրենց
պատկառելի հայրը բերեն : Յակոբ
Յովսէփը տեսաւ ու նորէն իւր սիրե-
լին համբուրեց , իւր որդւոց պէս Յով-
սէփոյ որդիքն ալ օրհնեց : Յակո-
բոյ տունը երբ Նգիստոս մտան եւ-
թանասուն և հինգ հոգի էին , ու օր
աւուր վրայ զարմանալի աճումն կը
տեսնուէր խորայելի տան եւ աղբին
մէջ , ու այն տարօրինակ աճումը աչ-
քի կը զարնէր , որով և Փարաւոննե-
րու սիրտը բարկութեան կը դրդէր ,
ու կուգէին որ ճնշուին բոլոր անհը-
նար եղաւ , երախայք գետամոյն կ'ը-
նէին , գահեկաց սպառնալիք կը կար-

դային որ ոչնչացնեն խորայելի տառ-
ղաւակները , այս ժիջացին էր որ այն
մեծ և սքանչելի հայրենասէր Սովսէս
ծնաւ , ու նա եւս գետ նետեցին ,
բայց Փարաւոնի քոյրը իւր որդեգիր
անոց զանի , ու երբ կատարելութեան
հասաւ այս Սովսէս , սիրտը հանձա-
րին հետ քալէ , ըսաւ իրեն , ու քալեց :
Խորայելի թշնամին մեռցուց ու թա-
ղեց . երկրորդ օր երկու համարիւն
եղբայրներ ՚ի խաղաղութիւն յորդորեց
կուռելու ատեն , իսկ զգուշացը ըսաւ
« Ի՞նչ , ինձի ալ մեռցնել կուզես , ինչ
պէս երկ մեռցուցիր Նգիստացին » :
Այս խօսքէն վախցաւ Սովսէս Սադի-
ամացւոց աշխարհ փախաւ հոն հովիւ
էր , երբ տեսաւ այն սքանչելի տեսիլ
որ մորենին կը վառուէր ու չէր աճիւն
կտրեր , ու այն մորենիի մէջէն լսեց ,
այն քաղցր ու ծանր հրաւերը , թէ իմ
ժողովուրդը Նգիստոսէն պիտի հա-
նես ու այս հրաշքները պիտի բնեւ :
Սիրելի աղջիկս այս սիրուն կէտերը
պէտք է սուրբ Գրոց մէջ կարդաս որ
Աստուծոյ մեծփայլելութիւնը , սէրը և
արդարութիւնը տեսնես , ու սիրտ մը
առանց զարմանալու չի կրնար մնալ ,
քանի որ այնպէս մէկ գթած խնամա-
կալ Հօր մը կը հանդիպի . կ'ըսէ Տէր՝
այն մեծ մարդուն . « Իմ ժողովրդեան
աղաղակը ինձի հասաւ ու անոնք վիր-
կելաւ համար գրեզ կ'ուղարկեմ , իմ
ձեռքս ու զօրութիւնս քեզի հետ է » :
Հայրենասէր Սովսէս Տէրով հրամա-
նին կը հնազանդի սիրով , նորէն Նգիստ-
ոս կ'իջնէ իւր Ահարոն եղբայրը գեմ
կ'ելնէ ինչպէս որ Տէրը նշան տուած
էր և զայն անոր թարգման կացուցած
էր ՚ի Բարեք :

Այս Աստուծոյ մարգարէն , խորա-
յելի առաջնորդ , Նգիստոսի հարսա-
ծիչ , Աստուծոյ սուրբ արդարութեան
վիժալուծը՝ ըրաւ ինչ որ ընել պէտք

էր այն քար սիրտ Փարսեանին այն տմարդի Նգիսպատացոյ, ու բարձր բազկով և սքանչելի զօրութեամբ Իսրայէլ Նգիսպատսի գերութեան շղթան փընց իւր ճշմարիտ Կտուածոյն խոտացած ժողովութեան տիրելու, ազատ իշխան լինելու կանչեց. Սովսէս, հեղ և բարի առաջնորդը իւր դէմը թուփ մի գտաւ ժողովուրդը անցնելու այն էր Կարմիր ծովը, իսկ ծովու իշխող Իսրայէլն Կտուածը զայն եւս պատուեց ու երկուքի բաժնեց մինչեւ որ իւր սիրելոյն որդիք Աբրահամու զաւակները անցան:

Չարին գերեզման, արդարին կեանք կուտայ Կարմիր ծովու պատուաւորը զի Նգիսպատցիք ջանալով ձեռքէ երաժը նորէն գերել, այն ջուրի ձորակէն անցնելու երկիւղ չունեցան, որուն մէջ ոչ որ ապրելով սուղան: Այս սքանչելեօք փրկուած ժողովուրդը, արդեօք Սովսիսի ուղածին պէս կը սիրէին իրենց փրկիչը, ոչ թէ կը սիրէին այլ կը փորձէին. այն աստուածը՝ որուն զօրութիւնը որբանութիւնը անկարելի էր չափել: Երբ գիշերը իրենց լոյս կուտար և ցորեկ հովանի կը լինէր. «Մի՛թէ մեզի միս կրնայ տալը կրտէն, ու երբ քիչ մի կը նեղուէին, գերութիւն հաց ու կերակուր քաղցր և ցանկալի ընել կուզէին:

Այս անգգայ ժողովուրդը այնքան շնորհաց յարգը չճանչնալով գրեթէ գիտապատ անապատի քառասուն տարւան ճամբորդութեան մէջ ինկան. այն Նգիսպատսէն ելնող ազգէն հազիւ երկու հոգի իրենց աւետեաց երկիրը ոտքը դրին, իրենց որդիք ժողովութեան այն Կտուածոյ սիրելի Սովսիսի յաջորդին Յեսու Կաւեանի առաջնորդութեամբ:

Աբրահամ հաւատոյ հայրը՝ Իսահակ անոր բարի որդին՝ Յակոբ և իւր երկոտասան որդիքը, որոնք Իսրայէլն նախահարք անուանեցան, Սովսէս

Յեսուն իրրեւ բան մը կորսնցուցած կը գուշակէին. Կտուած իսկ կ'ուխտէր թէ քու զաւակաց մէջէն պիտի գտնես, Աբրահամ Սահակէն կը յուսար, Սահակը ախափելով Կտուածին մէջ կուզէր գտնել: Յակոբ յափշտակեց, Յակոբ ակներեւ Յուդայի մէջ տեսաւ, Յուդան կտակեց իւր ցեղը միշտ վեհազն և յայտնի կենայ, Սովսէսը ըսաւ ձեր մէջէն մարգարէ պիտի ելնէ ինձի պէս անոր լսեցէք, Յեսուն անոր սիրուն անուան պէս անուն կը կրէր, բայց չէր, այս հաւատոյ շղթայի օղակ աղքատ դեռ շատ պէտք էր սպասել, ուստի դատաւորներ ունեցաւ երբեմն ճշմարիտ Կտուածապաշտութենէն մթնցաւ, հարուած կերաւ ու դարձաւ, Կտուածոյ թագաւորութեան տակը. երբ բնական կերպով կ'ապրէր, երաւ մարդկային թագաւորութեան տկար և անբնական իշխանութեան տակը մանկուղեց: Կտուած թելադրեց Սամուէլը որ հօր էջեր կորսնցնող Սաւուղը՝ թագաւոր օժեց. տես աղջկա մարդկանց յիմարութիւն, կեանք տուող Կտուածոյ գաւազան և իշխանութիւն կը մերժեն, էշ կորսնցնող տկար արարածի զօրութեան կ'ապաւինին:

Այս Սաւուղ առջի բերան Տէրոջ առաջ գլուխ խոնարհած քաղեց ու Կտուածոյ օրինաց հնազանդ, Կտուածալ իրեն օգնեց. երբ թուլցաւ ու ճամբան ծռեց, Կտուած ալ զայն մերժեց. իւր սիրելի Դաւիթը թագաւոր օժեց Սամուէլին հրամայեց, այս այր՝ ըստ սրտին Կտուածոյ, իւր բոլոր սրտով Կտուածոյ ճամբուն մէջ քալեց, ինկաւ բայց չուտ ապաշխարեց, մարգարէ, թագաւոր և սուրբ կեանքով ապրեցաւ իւր երկոտասան տարու Սողովման խելօք որդւոյն Թուղուց իւր գաւազան և թագը:

Սողովմանը իմաստուն թագաւորը իւր հանձարով ցանկալի ամենեցուն եղաւ և պատկառելի համբաւ ունեցաւ, խաղաղ թագաւորեց. բայց վերջ թիւրեց ճոխութիւն և կոկիկներ բծաւորեցին իւր ճշմարիտ հաւատը։ Ունեցան Հրեայք շատ թագաւորներ թէ (Յուդայի ցեղէն և թէ Իսրայելի տան ցեղէն, որոնք կռապաշտութե մէջ մարտեցան, Յուդայի թագաւորները երբեմն կռապաշտութեան ետեւէ գնացին, այս ժամանակներու մէջ մեծ և սքանչելի մարդիկ ելան, որոնք մարգարէ անուն ունէին, այս մարգարէք մարդկանց Փրկչի գալը և ինչպէս փրկելը կրգուշակէին։

Իսրայէլ իւր վատութեան պատիժը կրելու համար Մատուց թագաւորներէն գերի գնաց այն (Մատուց մեծ տաճարը, որ Սողովման շառ ծախքով և հանձարով շինել տուած էր սաբեցին, և թանաքուն տարի գերութեան ճաշակէն զգացին թէ ինչ բարի (Մատուց դէմ մեղանշած են, ու խտեցին որ ալ անոր սիրուն օրինաց հընազանդին և զայն 'ի բոլոր սրտէ սիրեն, ուստի (Մատուց ալ անոնց գերողի սիրաւ քաղցրացոյց նսրէն իրենց հայրենիք դարձան իրենց նուիրական տաճարը շինեց)։ Օրաբարէլ երկիւղած ճշմարտասէր (Մա գերութենէն վերջ շատ երեւելի ու նշանաւոր եղան Սակաբեանք, որոնք ճշմարիտ սիրով վառուած, թէ կրօնք եւ թէ հայրենիք պաշտպանեցին, այս ժամանակաց մէջ ճշմարիտ (Մատուց երկրպագութիւն չթուկնով էր եւ ոչ թէ սրտով. օրէնք յարգել կեղծեօք էր և ոչ թէ ճշմարտութեամբ։ Իսրայելի կամ Հրէից վրայ ըրածս զբուրցք կը վերջացնեմ իմ սիրելի աղջիկս, և դու, անոնց պատմութիւնը չես հարցներ, թէ ինչպէս այսպէս հա-

մառօտ ըրի. երկու պատճառ ունի սիրելիս, նախ՝ որ եկեղեցւոյ անդամ են այն աղգք մինչեւ 'ի Բրիտանա. երկրորդ՝ որ իրենց պատմութիւն Սուրբ Գրոց հետ կապուեցութիւն ունի ուստի պէտք էր. այս Լքրահամու (Մեւտեաց որդին, այս Սահակայ սերունդը, այս Յակոբ Իսրայելի երկոտասան շառաւիղը, տարբեր ու սքանչելի կեանք մը ունեցաւ և մասնաւոր հսկողութե տակ մեծցաւ, յառաջացաւ, ըմբոստացաւ, ստրկացաւ, ազատ գլուխ ունեցաւ, գերի, ոտքը շղթայի մատնուեցաւ, ոգի առաւ, հիւանդ ինկաւ, վերջ երբ յաւիտենական առողջութեան գեղը պիտի ընդուներ մերժեց կորաւ. այս է այն աղգի համառօտ կեանքը, որն երկինքէն օրէնք ընդունած էր, ու այն պատուական պատուէրները կուգեմ իմ սիրելի դատրիկիս սրաին վրայ քանդակել ու այն սուրբ զորդով (Եթէ հէմ երկնից (Մատուց որդւոյն ծնունդ տեսնել, որն (Մատուց (Մատուց ու բոլոր նախահարց որոնած չգտածն է ու մեր գտած և յոյսն է։

(Շարունակելի։)

Ա. Պ. Վ.

ԱՅՍ ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆՍ ԶԵՄ ԿԱՐՈՂ, ԹՈՂՈՒՆ

(Շարունակութիւն և վերջ, տես թիւ 10.)

Արդէն 'ի մանկութենէ յաճախ կրկնած և ուսած մոլութեանց սարսափելի մէկ պատիժն ալ այն է, որ զայն թողել ուղած ատեննին մեծամեծ եւ անտանելի դժուարութիւններ քաշեն։ Եւ ահա այն դժուարութեանց չտուկացող և գիմադրելու արիութիւն չու-

նեցող թուլամորթներն են որ չորա-
չար կը հպատակին իրենց մուլթեան
և զիրենք արդարացնելու համար շատ
մը անտի, տղայական եւ ծիծաղելի
փաստեր ու պատճառներ կը հնարեն,
որոց վերայ իրենք ալ պիտի ծիծաղին
և ամաչեն, երբ բանական խորհրդով
մտածեն եւ ոչ թէ կրից թելադրու-
թեամբ և ինքնասիրտական խորհրդով:

Մարդու համար կարելի բանը՝
չեմ կարող, ասելը՝ չեմ կամիր ասել է.
իմ այս մոլորթիւնս ամեն բանէ աւելի
կը սիրեմ. ասոր համար չեմ ուզեր թու-
ղույ, ասել է. քանզի հաստատուն
կամք եւ ուղիղ դատումն ունեցողի
համար չեմ կրնար, ասել չը վայելեր,
և չը կարողանալ չը լինիր: Մանաւանդ
մարդ՝ երբ առ բարին հաստատուն
կամք և վճռական որոշումն չունենայ
իւր մարդկութեան ամենէն մեծ կա-
րողութիւնը, անձնիշխանութիւնը կու-
րուած կը լինի, և կ'անկանի այնպիսի
նուաստ գերութեան մի մէջ որ ա-
նարգ է քան զամեն գերութիւն եւ
որոյ ազատութիւնն իւր ձեռքն լինե-
լով չտղատիլը պատիւ չը բերեր իրեն
և խիստ մեծ ամօթ է իւր մարդկային
անձնիշխանութեան:

Ուշադրութիւն դարձնել պէտք է
իմաստասիրին սա հետեւեալ անհա-
կառակելի խօսքերուն. « Հոգին, կ'ա-
սէ Սենեկա, ինչ բան որ անգամ մի
իւր անձին հրամայեց, զայն ձեռք ձը
գեց: Եղան մարդիկ, որ բնաւ չը խն-
դալու սովորութիւն ըրին, ուրիշներն
գինիէ բոլորովին հրաժարեցան, այլք
ցանկութիւնը իսպառ մոռացան. շա-
տերն ալ մինչեւ անգամ բնաւ ջուր
չը խմելու վարժութիւն ըրին. ոմանք
քիչ մի քնով բաւականացած անխոնջ
եւ տքուն աշխատութեամբ ապրե-
ցան. ոմանք դէպ ի վեր քաշուած լա-
րի վերայ քալելու սովորութիւն ըրին,

շատերը մարդկային ցմէն վեր դժ-
ուարակիր ծանր բեռներ վերցնելու
կրթութիւն ըրին, և ուրիշ շատերն
ալ ծովուն տակը սուզելով առանց
չունչ առնելու երկար ատեն ջրոյն տա-
կը մնալու վարժեցան: Գեռ եւս ու-
րիշ բիւրաւոր բաներ կան, որոց մէջ
կամաց զօրութիւնը ամեն դժուարու-
թեանց յաղթելը՝ յայտնելով որ ան-
հնարին բան չը կայ, միայն թէ հոգին
հաստատութեամբ կամի »:

Սենեկայի, այն հեթանոս փիլիսո-
փային սոյն ճշմարիտ խորհրդածութե-
նէն թերեւս ամաչենք և այսուհետեւ
այլ եւս քիչ մի դժուարութենէն յաղ-
թուելով չասեմք թէ չեմք կարող,
քանզի մարդուն համար, եթէ կամի,
չեմ կարող չը լինիր. և եթէ չեմ կա-
րող կ'ասէ, իւր մեղկութիւնն ու ան-
հաստատ կամաց տէր լինելը կը յայտ-
նէ:

Մարդ՝ որ և իցէ իւր մէկ սովորու-
թիւնն յանկարծ կամ մէկ անգամով
չստանաւոր, այլ ամեն սովորութիւն
թէ իսկզբան դժուարութիւններ կու-
նենայ, և թէ յաճախ կրկնութեամբ
երկար տոտն յարատեւելով այնչափ
և այնպէս հաստատուն կը տպաւորուի,
ամենէն հեշտալի կարծուած միութե-
թիւններն ալ այսպէս են. բայց ժա-
մանակ անցնելով նախկին դժուարու-
թիւնքը կը մոռացուին և այնպէս կը
կարծուի թէ բնաւ դժուարութիւն
չին քաշած, սակայն ամեն մղի կարող
է մտօք ետ դառնալ իւր նախկին նոր
սկսած ժամանակները և միտք բերել
թէ որչափ նեղութիւն, անհանգր-
տութիւն և ծանր դժուարութիւններ
կրած է:

Արդ զարմանալին այս է որ մար-
դիկ այսպիսի դժուարութեամբ սկսած,
երկար ժամանակ աշխատելով ի գործ
դրած և իրենց երկրորդ բնութիւն եւ

զո՞ւմ մէկ սովորութիւնը՝ կռգէն դիւ-
րութեամբ թողուլ : Նոքա կրկամենան
իւրեանց մոլութիւնը մոռանալ՝ ա-
ռանց աշխատութեան՝ կը բազման որ
իրենց կողմէն առանց ճիգ մի և ջանք
մի ընելու իրենց վրայէն վերցուի յան-
կարծ և առանց իրենց դժգոհութիւն
սրտածառելու : բայց այս հազուադիւս
կամ թէ անհնար է : Այնչափ մոլած կը
լինին որ շատ անգամ այս կամեցողու-
թեան վերայ եւս չեն կարող հաստա-
տուն կենալ : երբեմն կը խիթան որ չը
լինի թէ առթով մի իւրեանց սիրելի
մոլութիւնը նոցա վերայէն վերցուի :

Միտխտի սովորութիւն ընտելերն
ալ շատ անգամ այս վիճակին մէջ կը
գտնուին : ոմանք թեթեւ փորձ մի և
խիտ աննշան ջանք մի ընելէն և մին-
չեւ իսկ քանի մի օր թողելէն վերջը
կամահաճութեամբ և ճշկն ու սնտի
սրտածառներով նորէն կըսկսին : Այս-
պէս մի քանի օր թողուլ կարողանալէն
վերջը տակաւին չեն համոզուիր որ
իշխանութիւն ունին իւրեանց կամաց
վերայ : և տակաւին չեն կարմիր ասե-
լու՝ թէ չեմ կարող թողուլ :

Կան ոմանք ալ որ տխրամտու-
թեամբ , ուզած ատենս կը թողա՞մ ,
կ'ասեն եւ կը շարունակեն , առանց
գիտնալու որ ամեն մէկ անգամին որ
իրենց մոլութիւնը կը գործադրեն , ի-
րենց գերութեան լուծը կը ծանրացը-
նեն , ունակութեան շղթայն կըստուա-
րացնեն եւ կամրասնդեն , ամեն մէկ
կրկնելուն չեն յիշեր երբէք որ թու-
ղուլը կը դժուարացնեն և ինչպէս այ-
սօր այլք կ'ասեն թէ չեմ կարող թո-
ղուլ : օր մի եւս իրենք պիտի ասեն
նոյնը :

Տեսակ մի յիմարութիւն ալ անոնցն
է , որ մոլութիւն մի թողելու համար
ուրիշ մոլութիւն մի կը սովորին , կար-
ծելով թէ առանց անոր միւսը չը պի-

տի կարողանան մոռանալ : Սակայն ինչ
պէս վերը յայց տուինք , հաստատուն
կամք եթէ սրտու մն լինեն և գժուա-
րութեանց յաղթեն , անշուշտ կարող
են մոռանալ : Սա եւս կը խոստովա-
նիմք , որ մոլութիւնն որչափ հինցած
լինի թողուլն ալ այնչափ կը դժուա-
րանայ , բայց վերջապէս կարող են թու-
ղուլ :

Արդ՝ քանի որ կարող են , պէտք
են այսօրուանէ հաստատ որոշմամբ
մէկէն լսելի եւ բոլորովին թողուլ , ու-
րիշին փորձն իրենց իրատ առնելով
առանց գերութեան մատնուելու քա-
նի որ ճանապարհը կարճ է ետ դառ-
նալ , չը սկսողներն ալ բնաւ չը սկսիլ :

Այս է մոլութենէ ազատելու մէկ
հատիկ ճարր . այսպէս չը կրնալ ընելը
տկարութեան նշան է :

Ամեն մարդ մէկ չը լինիր , տկար
մարդիկ եւս կարող են գտնուիլ , բայց
մարդիկ ընկերակա՞ն ստեղծուած են :
Մարդուն ընկերակա՞նութեան նուիրա-
կան պարտաւորութիւնը , մեծ օգուտն
ու մէկ փառքն ալ այս է , որ ընկերին
տկարութեան օգնեն . ամեն ճիգ թա-
փեն , զանազան միջոցներ հնարեն , մին-
չեւ ընկերն , այսինքն իրենց նմանը իւր
մէկ վնասակոր սովորութենէն կամ
մոլութենէն ազատեն :

Ընկերակա՞նութեան այս մարդասէր
ճգնաց և այս օգտակոր հնարից հնա-
զանգիլը բարեօրութիւն , մարդավա-
րութիւն և ճշմարիտ ազատականութի-
ւն է , ըստ իմաստասիրական վճռոյս թէ
« Լաւ ևս է լինել առաքինի բռնութե ,
քան մոլի ընտրութեամբ » : Եւ յիրա-
ւի ինչ բռնութիւն ալ լինի զմեզ ա-
ռաքինացնելու համար , բնաւ դժգո-
հութիւն պէտք չէ առ թէ մեզ . քան-
զի նկատմամբ առաքինութեան մե-
ծութեանը ինչ ալ որ կրենք զայն բա-
տանալու համար՝ տակաւին ոգնէ :

Բայց դժբաղդարար կան եւս ու մանք որ խիստ տկար և անմարդավա- յեւ խորհրդով կ'անեն թէ, « Յիրաւի մէք մեր այս սովորութենէն դժգոհ եմք և կուզեմք թողուլ, բայց չեմք ուզեր այլոց խօսքէն թերադրուած հա- մարուիլ եւ նոցա կանոնաց հնազան- դիլ. մէք ազատ եմք և ուզած ժամա- նակինս կը թողումք և ուզած ժամա- նակինս կը ծխեմք » :

Այս խօսքը թողումք որ կատարե- լու թեան խօսք չէ. թողումք որ այս խօսքով ուրիշ անգամ ծխելու կամք ունենալը եւ դէպ ՚ի մոլութիւն յա- կամէտ լինելը կը յայտնէ, այլ նաեւ երկրիտ է իւր անձնիչխան կարողու- թեան ևւ ազդատութեան վերայ. կը կատկածի որ անշուշտ օր մի հրապու- րիչ առիթներու առջեւ տկարու- թեամբ պիտի խոնարհի, անոր համար չուղեր հնազանդիլ իրեն խիստ օգտա- կար եղող խրատուց և օրինաց՝ հա- մարելով զանոնք բռնաբարութիւն ա- զատութեան և գերութիւն կամաց. չը գիտեր ողորմելին որ իւր ազատու- թիւնը՝ արդէն գերութեան մատնած է, և օր մի ցաւօք սրտի ինքն ալ պիտի ըսէ. Ո՛հ, ԱՅՍ ԶԱՐ ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿՈՒՁԵՄ ԶԴԵՆ, ԲԱՅՑ ԶԵՄ ԿԱՐՈՂ ԹՈՂՈՒԼ :

Ա Ռ Ղ Զ Ա Կ Ա Ն

(Շարունակութիւն. տետր թիւ 10.)

Ինչու որ գործուած մեղք մի, չարութիւն մի, մոլութիւն մի չը կոչ որ նախ մտաց մէջ ծնունդ առած չը լինի, ուստի իրաւամբ մեղքերու եւ մոլութեանց առաջքն առնելու համար քրիստոնէութիւնը զանանք սրտէ ու մարէ հալածել կը ստատուիրէ. Եւ ով որ ճշմարիտ կենաց իրական երանու-

թիւնը կուղէ վայելել, պէտք է Քրիս- տոնէութիւնն իւր բոլոր իմաստովը հասկանայ և անոր օրինաց հնազանդի. սիրէ քու տէր Աստուածդ, եւ սիրէ քու ընկերդ քու անձիդ պէս, եւ մի ցանկա- նաբ խօսքերը բաւական են մեզ ամեն բան հասկացնել. բայց՝ առ այժմ՝ այս թող մնայ, եւ դեռ ըսելիք ունիմ :

Բղջախոհութիւնը զմարդ յամենայ- նի անսխտան կ'ընէ. այս վատ խոր- հրդով է որ մարդ անուան անար- ժան մարդիկ իրենց անձը կը մատնեն այնպիսի գործոց, որ ներհակ են աստ- ուածային կամաց, որ ընդդէմ են սրբ- բութեան, որ հակառակ են մարդկա- յին կոչման, որ թշնամի են ամուսնա- կան սրբութեան եւ հաւատարմու- թեան և վերջապէս դահիճ են մարդ- կոյին կենաց խաղաղութեան և առող- ջութեան :

Հեշտասէր մտին անդուլ անգա- դար իւր կրից հրապուրած ատենը ա- ռանց վայրիկ մի ընդդիմանալու, ա- ռանց վայրկեան մը նորա գէմ դնելու կը փութայ որ և իցէ միջոցաւ զայն յա- գեցնել. բայց « Յանկութիւնը՝ հերիք է, չըսէր բնաւ. որովհետեւ որչափ որ տալը աւելցնես՝ ոչ թէ ցանկու- թիւնը կը մօրի, այլ առաւել եւս կը բարձրի » : Թերամիտք կարծելով զայն յագեցնել, ամեն գրգռելուն կը փու- թան ամեն հնարաւոր և բնական ու ան- բնական միջոցներով ճարակ տալ. բայց չին գիտեր որ բնութիւնը միշտ պատրաստական հիւթ չունենար, և որովհե- տեւ իրենք իրենց անսանձ ցանկու- թեամբը կը գրգռեն ու կը բռնադա- տեն զնոթութիւնը որ օգնէ իրենց յի- մարութեանը, ուստի ներքին անդա- կան գործարանները թողով իրենց սե- փական գործը՝ կը փութան, կը շտապին անարգ վավաշտոյն անասնական հա- ճոյքը կատարելու համար՝ աճապարու-

նօք նիւթ պատրաստել . և ահա ներքին ամեն կենսական հիւթեր , ինչպէս արիւնը , բղբը , ծուծը , սրտին և երիկամանց պահպանութեան համար սահմանուած ճարպերը և ուրիշ այսպիսի ոգելիր ու կենսական հիւթեր կը լուծուին , կը քամուին և կուգան ցանկութեան կիրքն յագեցնելու համար նիւթ մատակարարելու . որով ըսել է թէ կենաց սնուցիչ օրէնքը մաշող և սպառիչ օրինաց պիտի ծառայէ , և ահա այսպէս մարդկային մարմնոյ սնունդը կը սկսի . կամաց կամաց կը նիհարանայ , ոսկորները կը ցուցուին , ջրերուն զօրութիւնը կը պակսին , ընդհանուր ակարութիւն մի կը յարձակի սղորմելին վերայ եւ չը գիտէր պատճառն ինչ է . ստամոքսը կը տկարանայ և կը ճնշուի . ստէպ կը ձգւտայ . ներքին կենսական ոգեաց ջերմութիւնը կը պակսի . քանզի զանոնք պահպանող ճարպն և իւղային ու խթային նիւթերը հալած , մաշուած ու վատնուած են . աղիքն ալ բնութեան պէտքն ըստ կարգի արտաբաշխու անկարող թշուառ հեշտասէրներէն ոմանք որովայնի անտանելի պնդութեամբ կը վշտանան և ոմանք ալ սպառիչ փորհարութեամբ կը տանջուին , որք և կարօտ պիտի լինին միշտ դեղով կատարել իրենց բնութեան կարիքը , որոյ հետեւանքն ալ վնասակար է :

Փքախտութիւնը ինչպէս նաեւ փրտախտութիւնը կը տիրէ . քունը երբեմն կը սպառի , երբեմն ալ կը ծանրանայ , երեւակայութեան անկարգութեամբ այրանդակ երազներով անհանգիստ կը լինի , ստէպ գիշերային ակամայ գիծութեամբ կը մաշուի : Աղէտալի տեսարան , մարդկային մարմնոյ չէնքին մէկ այլանդակ աւերակն է այնուհետեւ և ոչ թէ մարդ . ընտիրքն ու ջրթուները գունատեալ են . լեզուն

բերանն ու որկորը ցամքած . տենդերու ամեն տեսակին ալ ենթակայ է . գլխացաւ միջացաւ և այլն սովորական բաներ են : Վիմայ գոյնը կաւերի . երբեմն սրտի բաբախումն կուգայ , աչքին տեսութիւնը կը տկարանայ . մինչդեռ երիտասարդի մը ակնոցով տեսնելն ամօթ պիտի լինէր , այժմ այն ևս նորաձեւութեան կարգն անցած լինելով պարծանք կը համարին քան թէ անարգանք : Թանջը կամ թթախտութիւնը զայրանալով մարմնոյն զանազան մասերը կը վշտացնէ :

Բայց եթէ այս յիմար արարածը տակաւին չղգաստանայ , դեռ շատ սոսկալի հետեւանքներ ունի կրելիք . քանզի կը սկսի կռնակի ոսկորը , ծոծրակը , գլուխը և բամբուշտ ըսուած անօթը ցաւիլ . թեթեւ շարժմամբ կը հոգնի և առատօրէն կը քրտնի . ասոնց վերայ կը հասնի ողնաշարի նեխութիւնը . ընդ երկար ոտքի վերայ չէ կարող կանգնիլ , շարունակ նստել կուզէ . մազերը կը սկսին թափիլ , և ահա այն ատեն հասած է նա խիստ մեծ թշուառութեան :

Այսպէս ջղային դրութեան խանգարումէն զանազան սոսկալի արկածներ իրարու ետեւէ կը յաջորդեն . և եթէ զաղի հեշտասէրը տակաւին իւր պիղծ կուգքը պաշտելու յամառի և չը սոսկայ և անցեալ կորուստը դարմանելու համար հաստատ առաջադրութեամբ չուզէ անմիջապէս փոխել իւր ընթացքը , ահաւոր գերեզմանն իրեն դողդոջուն ոտքերուն առջև դրանակալ կը սպասէ . ուր օր մի անժամանակ պիտի գլորի ցաւալից կեանք մի անցունելէ վերջը :

Հապա մեր թողունք հոգեկան կալողութեանց խանգարումը . քանզի ինչպէս ըսինք , ցանկութեան կրից ըստ պառած հիւթը որովհետեւ ըղբղին

հետ մեծ կապակցութիւն ունի, և որովհետեւ նորա սպառումը ընդհանուր ջրային դրութիւնը կը խանգարէ, ուստի բնականաբար կը վնասէ նաեւ ամեն կարողութեանց. նախ իւր առաջին յիշողութիւնը կը կորսնցնէ, մնաւորութիւն մի կը տիրէ մտաց վերայ. ըմբռնումը և մտադրութիւնը կը տկարանայ, որով չէ կարող հաստատուն կերպիւ բան ուսանիլ կամ միտք պահել. ամեն գործէ ձանձրութիւն կ'զգայ, ապուշ է իւր տեսքը, թոյլ, մեղի և դանդաղ է ամեն բանի մէջ. վիճակէն, անուն դէն ընկերութիւններէ եւ նոյն իսկ իւր կեանքէն ալ դժգոհ է. կը կարծէ թէ ամեն ինչ միաբանած են իւր թըշուառութեանը համար. միշտ տխուր ու մեղամաղձոտ է. քիչ անգամ անհաճոյ ժպիտ մի կը տեսնուի կնճած գէմքին վերայ, այն ատեն կամ փտած ակումները և կամ գունատ ու նեխեալ ընտերքը երեւելով մարդը կը սոսկացնեն. այս վիճակիս մէջ շատեր կան որ լուսնոտած և յիմարած են. Ո՛հ, որչափ խեղճ է մարդ. որ թըշուառութեան մէջ երջանկութիւն կը փնտռէ, որ չարեաց մէջ բարիք կ'երացէ, որ մահուան մէջ կեանք գրանել կը կարծէ:

(Շարունակութիւն)

Ի Մ Ա Ս Տ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Խիստ հին դարերու մէջ երեւելի փիլիսոփայք տարակուսեցան թէ արդեօք ո՞վ է ճշմարիտ իմաստունը:

Խորին խորհրդով իմաստութեան բնութիւնը քննեցին և սահմանելով զայն վճռեցին որ մարդիկ տիրապէս իմաստուն չեն կարող ըսուիլ. այլ այս բարձր ստորոգեցին միմիայն Աստուծոյ կը տրուի: Ասան զի իմաստութիւնը իւր մէջ

կը պարունակէ ամենագիտութիւն եւ ամենաբարութիւն. հետեւաբար իմաստուն անուանեալ անձը պէտք է գիտնայ աստուածային և մարդկային ամեն գիտութիւն, իրաց և գոյից պայծառ ճանաչումն, երկիւղածութիւն յաստուածայինս, նաև բարոյականին ըստ ամենայն մասանց հմուտ պէտք է լինի, ոչ լոկ ուսմամբ, որ անսգուտ է, այլ գործնապէս իւր վարուց վերայ պէտք է ցոյց տայ ամեն առաքինութիւն ժողկալութիւն, բարեխառնութիւն, սրբութիւն, արդարութիւն, ճշմարտութիւն և այլն. եթէ այսպէս մէկը գտնուի, կարող եմք ասպահովապէս զայն իմաստուն անուանել: Բայց որովհետեւ այսպիսի ամենակատարութիւն միմիայն Աստուծոյ կը վայելէ, ուստի տիրապէս միմիայն իմաստուն Աստուած է, յորմէ ամենայն պիտակ իմաստունը կ'իմաստնանան:

Բայց մարդիկ եւս իրենց տրուած կարողութեանց համեմատ երբ այլ և այլ իրաց մէջ ծայրագոյն կատարելութիւն կ'ունենան նոցա եւս իմաստուն կ'ըսուի, բայց ոչ իսկապէս, մանաւանդ արդար ու բարի կեանք ունեցողներուն համար թէ Սուրբ Պրոց և թէ արտաքինոց մէջ գործածուած կայ:

Արդ՝ եթէ մէկը այս հանգամանքները չունենալով իմաստուն կը կոչուի, ծաղու արժանի է, զայնպիսին իմաստուն կոչողը կամ կը հեգնէ և կամ կը շողջորթի. եթէ կը հեգնէ պէտք է հեգնութիւնը յայտնի լինի, իսկ եթէ հեգնութիւն չէ, ուրեմն բացարձակապէս շողջորթութիւն կեղծաւորութիւն ցածութիւն եւ յիմարութիւն է. որուն անսացողն ալ ամենա յիմար մի է, որ գովէստ ընդունելու անափառութեամբ նենգաւորաց թաւարդը կ'անկանի. և եթէ փոքրիկ վարկ մի ստանալու վերայ էր, զայն եւս կը

կորուսանէ, այսպէս են ամեն անոնք, որք իրենց չունեցած բարեմասնութեանց համար կը գովասանուին, պաշտօնապէս չունեցած տիտղոսիւ կը կռչուին և իրենք իբր այնմ արժանաւոր կ'ընդունին ու կը փառաւորուին, բռնաւ չեն տեսներ ու լսեր որ նոյն իսկ զիրենք այնպէս անուանողներն ալ զիրենք կը ծաղրեն:

ՈՐԳԻՔ ԱՍՏՈՒԾՈՅ

Մարդկան ազգի վրայ Աստուծոյ գերագոյն պարգեւներէն մին ՈՐԳԻՔ ԱՍՏՈՒԾՈՅ լինելու իշխանութիւնն է: Մարդիկ կարող են Աստուծոյ որդիք ըսուիլ, երբ զՅիսուս Քրիստոս կ'ընդունին իբրեւ Փրկիչ, Աստուած եւ Որդի Աստուծոյ, կը հաւատան նորա անունովը մեղաց թողութեան, վրկութեան, նորոգութեան և յարութեան, «Քանզի ամենեքին Որդիք Աստուծոյ եմք հաւատովք ՚ի Յիսուս Քրիստոս: Եւ որք ընկալանն զնա եւս նոյս իշխանութիւն Որդիս Աստուծոյ լինել, որոյ հաւատացեն յանուն նորա»: Սակայն այս հաւատքն ու այս ընդունելութիւնը միայն բաւական չէ, հաւատքն ալ պայման ունի, հաւատքը սէր և հնազանդութիւն կը պահանջէ, սէր ու հնազանդութիւն չունեցող հաւատքը դեւերն ալ ունին: «Որ հաւատայ յՈրդին, ընդունի զկեանս յաւիտեանականս և որ ոչ հնազանդի Որդւոյ ոչ տեսցէ զկեանս»: «Եթէ որ սիրէ զնա զքանն իմ պահեցէ, որ ունի զպատուիրանս իմ և պահէ զնոսա, եաջէ որ սիրէ զնա»:

Առդ այն հաւատացեալը որ Յիսուս Քրիստոսի կը հնազանդի, զնա կը սիրէ, նորա խօսքերը ունի, կը պահէ ու կը կրտարէ, անշուշտ

այնպիսի հաւատացեալը իւր անձը մեղքերէ կը պահէ եւ սրտի սրբութիւն կը տածէ հեղութեան ու խաղաղութեան պատկառ կը կենայ, և ահա այն է Աստուծոյ որդին, «Երանի՜ խաղաղարարաց զի նոքա Որդիք Աստուծոյ կոչեացին. երանի՜ որ սուրբ են սրտիւք զի նոքա զԱստուած տեսցին»:

Սուրբ Յովհաննէս աւետարանիչ երբ հաւատացելոյ հասկացուց որ նոքա Աստուծոյ որդիք են և երբ սովորեցուց որ Աստուծոյ յայտնուելու աւտենը նորա նման սիրտի լինիմք, այն աւտեն ըսաւ, որ «Այս յոյսը իւր անձին վերայ ունեցողը իւր անձը կը սորբէ, ինչպէս որ անիկայ սուրբ է»: Ըսել է որ Սուրբ Գիրքը Աստուծոյ որդիք ըսելով լոկ հաւատացեալները չի հաւկանար, այլ հաւատացելոյ մէջ որոշումն կ'ընէ, այսինքն ճշմարիտ ու կեղծեալ հաւատացեալ:

Քրիստոնէութիւնը սրբութեան ու անմեղութեան կրօնք է, ով որ այս բանին չ'աշխատիր, ճշմարիտ Քրիստոնեայ չէ, հետեւաբար եւ Աստուծոյ որդի ալ չէ: Պողոս Ս. Առաքեալն ալ այսպէս կը հասկանայ, քանզի կը գրէ, «Զի եղիջիք անիծք և անարատք՝ որդիք Աստուծոյ, անմեղք ՚ի մէջ կամաւ կոր և խեղճիւր ազգին, յորոյ միջի երեւիցիք իբրեւ լուսաւորք յաշխարհի»: ուրիշ տեղ մալ, «Իսկ եթէ հոգւով զգործս մարմնոյ սպանանիցէք, կեցջիք, զի որ հոգւովն Աստուծոյ վարին՝ նոքա են Որդիք Աստուծոյ»:

Այս պարզ բան մի է որ Աստուծոյ որդի ըսուելու համար պէտք է Աստուծոյ փառաց և սրբութեան արժանի կեանք ունենալ. այդպիսի կեանք ունեցողներն են ՃԾԽԱՐԻՏ ՔՐԻՍՏՈՒՆԵԱՅ և ՃԾԽԱՐԻՏ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՈՐԳԻՔ, իսկ միւս Քրիստոնեայք՝ կոչեց

եալք և ուսանողք կրնան համարուիլ : Այս վերոյ գրեալ սրբամաններէն դուքս ըստ վճույց Սուրբ Գրոց և ըստ հաւատոյ ողջամիտ վարդապետաց՝ ոչ ճշմարիտ Քրիստոնեայ կոչ և ոչ Աստուծոյ որդի :

Ապա ուրեմն ամեն Քրիստոնեայ իւր կողմէն օրէն պէտք է աշխատի իւր երկնաւոր Հօր արժանի որդի լինելու, հաւատովք, հնազանդութեամբ և սրբութեամբ, «Որպէս զի տեսնեն մարդիկ նոցա բարի գործքերը և փառաւորեն նոցա երկնաւոր Հայրը» :

Մ Ա Հ Ա Դ Ո Յ Ժ

Մահն անհրաժեշտ է մահկանացուաց համար, այն որ կը ծնի, պէտք է մեռնի : Բայց մահուամբ մեզմէ բաժնուողը բնական ջաւ մի կ'առթէ մեր սրտին . այս ջաւն այնքան սաստիկ, այնքան դժուարակիր կը լինի՝ որքան հանգուցեալը արժանիք կ'ունենայ և ընտիր բարեմասնութեամբք զարդարուած կը լինի :

Ամայս վերջերը դուժեցին լուսաբեր վեմաշուք Պալեան Յակոբ պէյի կողակից նազըրուհի Բեմպէ տիկնոջ տարաժամ մահը, ի յաւ սրտի Պալեան և Պարտիզպանեան գերդաստանաց : Այսպիսի վշտառիթ զրկանաց համար զգայուն սրտերն չեն կարող չը ջաւիլ . քանզի հանգուցեցրոյն գովելի ցիրքերէն եւ անզուգական բարեմասնութիւններէն

զրկուած կը լինի թէ ազգը և թէ նորին պայծառափայլ գերդաստանը, զոր կանք մի, որ նկատմամբ ենթակային անդարմանելի է :

Սակայն քրիստոնէան կրօնը որ ամեն այսպիսի պարագաներու մէջ հաւատացելոյ վերայ իւր հօր ազդեցութիւնը կ'ընէ, անշուշտ պէտք է դարմանէ Քրիստոնեայ սգաւորին սրտին վիշտը, որ յիշելով հանգուցելոյն առաքինութիւնները և գովելի վարուցանքնութիւնը, ապահով կը լինի իւր սիրելեոյն յաւիտենական հանգստեան վերայ և այնպէս մխիթարութիւն կը զգայ իւր հոգւոյն մէջ, զոր չէ կարող տալ աշխարհը :

Ջերմեռանդն սրտով կը մաղթեմք և մեք որ Սուրբ Հոգին Աստուած հաւնի յօգնութիւն և մխիթարէ թէ հանգուցելոյն ամուսին վեմ, Յակոբ պէյն և թէ հայրը՝ Աւետիս աղա Պարտիզպանեան իրենց դառն տրտմութենէն և հանգուցելոյն շնորհէ յաւիտենական հանգիստ յերկնից արքայութեանն՝ ի խորանս սրբոց :

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ

Մէկ քանի ամիս առաջ Իշխիա անուն Ռէմկէյի հարուստ Յոյն վաճառական մը Տաճիկ գիւղացիէ մը առնելէն ուղած ժամանակ՝ պարտադանը պարտքը չը վճարէլէ ի զատ, տեղոյս Կառավարութեան կը դիմէ ըսելով թէ՝ յիշեալ Յոյն վաճառականը կրօնքիս հայհոյեց . իսկոյն Կառավարութեան հրամանաւ հոս բերուեցաւ : Դատախազն Տաճիկ վկայներով կը հաստատէր, իսկ վաճառականը բողոքովին կը մերժէր. Կառավարիչը զինքն հոս բանտարկելով կուգէր գտնել վարչիչը, բայց ամայս մէկին Պօլսէն եկած հեռագիր մը կը հրամայէր ի Տիգրանակերտ երեք տարի աքսոր երթալ, ուստի երկու օրէն յետոյ մեկնեցաւ :

— Ամայս մէկին Պօլսէն եկած հե-

ռազիր մը՝ տեղոյս Կառավարչին Պօլիս երթալ կը հրամայէր. նորին վեհմեծ թիւ տեղւոյս Գատաւորը փոխանորդ կար գելլով, ամսոյս 3 ին Յուլիէ՝ և 4 ին Աւրստրիական շոգենաւով դէպ ՚ի Պօլիս մեկնեցաւ Պերուժի ճանապարհաւ: 6 ին Պերուժ հասնելով, կրկին հեռագիր մը կ'ընդունի, որով ետ դառնալ կը հրամայուէր. ուստի վ. սեմ. Կառաւարիչը իր պաշտօնատեղին դարձաւ ցամաքային ճանապարհորդութեամբ: Սոյն միջոցին Ագրի (Ա.բ.բեա) հանդիպելով հանգուցեալ Ապտալահ Փաշայի դստեր հետ 16 ին քաղաքս հասաւ, և 22 ին գիշերը նոյն օրիորդին հետ ամուսնացաւ:

— Ամսոյս 18 ին այս տեղէն մեկնեցաւ Գաղղիոյ Հիւսպատոս պարոն Էրնէսթ Գրամբօնը վեց ամիս յԵւրոպա ճանապարհորդելու նպատակաւ. իրեն փոխանորդ կարգուեցաւ Պ. Մաթրի մոնի, որն որ յատուկ այս գործոյն հաւամար հոս եկած էր:

— Բաւական ժամանակէ ՚ի վեր արդէն կը լսուէր թէ Ուռհայի ջուրերն հետզհետէ սկսեր են նուազիլ. այժմ կ'իմանամք թէ նոյն քաղաքի մօտ գլուխում երկու մեծ աղբիւրներն (որոց մին Տիբէլէ կ'անուանի և միւսն Սիւլէյ ման փոնարը) բոլորովին ցամաքեր են, որով նոյն աղբերց առջեւ գտնուած պարտէզներն ամայացեր են խարստ: Նոյնպէս ալ քաղաքին մէջէն բղետալ երկու մեծամեծ և ձկալի աղբիւրներն, որոց մին կ'անուանի Հայր Աբրահամի աղբիւր և միւսն Հանկլա, բաւական նըւազեր են եղեր. նոյնպէս ալ քաղաքէն մէկ ժամու հեռաւորութեամբ Կարմուշ անունով Հայու գիւղի մը մէջ գտնուած երկու աղբիւրներն խիստ նուաղած լինելով տեղւոյն ժողովուրդը կը նեղուին: Սոյն ջուրց նուազելուն պատճառ կը տրուի երկար առնէն ՚ի վեր ձեան պալատութիւնը, քանդի առաջ ամեն տարի շատ ձիւն կուգայ եղեր Ուրհայի շրջակայները:

ՅՈՒՑԱԿ ԳՐՈՑ

(Շարունակութիւն և վերջ. տես թիւ 9.)

2. Բ. Գ. Գ.

ՄԱՏԹԵՈՍ ՌԻՒՆԱՅԵՑԻ, գործ նախնեաց յԲ գարու. Տպ. 1869. Ժամանակագրական Պատմութիւն, որ կ'ըսկսի 951 թուականէն և կը հասնի մինչեւ 1162 թուականը կը պատմէ 210 տարուան մէջ տեղի ունեցած անցքեր, իրմէ յառաջ եղած յիշատակարաններէն բաղկելով և մանաւանդ իւր ժամանակ պատահած անցքերը, Հայրենասիրական զգացմամբ ղեղուն և սրտաշարժ կերպիւ կը խօսի Հայրենեաց կրօն տառապանաց և նահատակութեանց վրայ. 14

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԵՓԵՍՍՑԻՈՑ, յօրին. Պետրոս Ա. Եպիսկոպոսէ Աղմալեան Բերդումեանց, Տպ. 1850. Պօղոս Ս. Առաքելոյն առ Եփեսացիս գրած թղթոց մեկնութիւնն է պարզ և լուսաւոր ոճով. 25

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՅԱՅՏՆՈՒԹԵԱՆ, Ներսիսի Լամբրոնացւոյ, Տպ. 1855. Ս. Զովհաննէս Աւետարանի Յայտնութեան գրքին մեկնութիւնն է, զոր յոյն բնագրէ թարգմանած է Ս. Ներսէս Լամբրոնացին. 10

ՄԻՒԱՅԵԼԻ ԱՍՈՐԻՈՑ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, գործ յԲ գար, Տպ. 1871. Ուր բայ ՚ի ժամանակագրական պատմութենէն բովանդակած է նաև զմանաւն աթոռոց գաւազանագրերը, նոյնպէս և Հայոց կաթողիկոսաց շարունակութիւնը մինչեւ ց'երեսէ Շրնորհալի. 16

— Նոյն՝ ուրիշ գրչադրով բաղդատուած փոքր ինչ տարբերութեամբ առաջինէն, Տպ. 1870. 12

Յ

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ, ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ, գործ նախնեաց թ. գարու. Բ. Տպ. 1869. Սոյն հատընտիր պատմութիւնը աշխարհի ստեղծումէն կ'ըսկսի, և համառօտելով մինչև իւր ժամանակը կը հասնի, իսկ իրեն ժամանակակից դէպքերը կը պատմէ մանրամասն և խիստ սրտառու կերպիւ բարգաւաճ ոճով և լի եռանդեամբ, որ այս երկրորդ անգամ ձեռագրաց հետ նորէն բաղդատուած և զրոյններու բաժնուած է. 10

ՅՈՎՍԵՓ ԳԵՂԵՑԻՎ, վկայատանութիւն մարուր գրաբար լեզուաւ. հեղինակութիւն Ս. Աթոռոց բաղմարդիւն միտքան Տէր Խահակ Ծ. Վ. Տ. Գրիգորեան գաղատացի, Տպ. 1849. այն գիրքը 60 գիշերի բաժնուած է, յորս Յովսէփ իւր Առնէթ ամուսնոյն հետ խօսելով կը հրահանգէ զայն յատուած պաշ-

տութիւնն և ՚ի բարոյականութիւնն, ընտիր են իւր բարոյական սկզբունքները . . . 10

Ն

ՆԱԼԵԿ, ԱՂՕԹԱՄԱՏՈՅՅ Ս. ՆՕՐԵ ՇԵՐՈՅ ԳՐԻԳՈՐԻ ՆԱԲԵԿԱՅԻՈՅ, Նախնեաց գործ ժ. դարու, Տպ. 1868. Հայկապ զեմի և իմաստակց ոճով գրուած հասարակական հեղինակութիւնն բովանդակութիւնն և տեղն տեսակ իրն գրուածքներու և սրտառու ժողովներէն . 12

ՆՈՐ ԱՆԹԻՍԵՄԻԱՆ, աշխատ. Ս. Պ. Պ. Փափաղեանց, Տպ. 1868. բարոյական և քրիստոնէական խրատներով քաղաքաբարութեան կանոններով, փոքրիկ պատմութիւններով և գեղեցիկ առակներով պատրաստուած է նոր կարգաւ սովորող տղայաց համար, որով մանուկը զբօսնելով, կրթութիւնով և օգուտներ քաղելով կը սովորէ կարգաւ . . . 5

Ո

ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆ Ի ՄԵԾՆ ՆԵՐՍԵՍ, հեղինակութիւն Սարգիս Մ. Վանանդեցոյ, յպ. 1865. Հայաստանի բարերար մեծն Ներսիս մահուան վրայ չորս արարուածով յօրհաւած ըզբերգութիւն աշխարհիկ լեզուաւ . 4

ՈՒՒՏ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԻ, Գարեգին Մուսատեանցի, Տպ. 1868. Հայրենասիրութեան լրաց խօսուած գեղեցիկ ճառ մի է, զգայուն դրոշ Բղիսս, աշխարհաբար սահուն ոճով (**) 1

ՈՒՍՈՒՄՆ ԲԱՐՈՒՅ, գործ Փրանչիստի Սուաէի թարգմանեալ խաղաղական լեռէ Պ. Յովհաննէս Տ. Կարապետեան Չամբարաբ լեզուաւ, Տպ. 1857. Մաղառս բաշական ուղղութիւնը սովորեցնող խմատատեական ոճով գրուած գիրք մի է, երեք մասի աժնուած, առաջնոյն մէջ կուտուցանէ մարտու իւր անձին ունեցած պարտքը, երկրորդին մէջ առ ընկերն, և երրորդին մէջ առ Աստուած, որք հիմն են ընդհանուր բարոյականութեան (*) . 18

ՈՒՍՈՒՄՆ ՏՐԱՄԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ, թարգմանութիւն Գաղղիականն, Մեկբն Պ. Պ. Փափաղեանց, Տպ. 1869. Տրամարանութեան կանոններն համառօտ և պարզ ոճով աւանդող դասագիրք աշխարհաբար . 5

Պ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ Ս. ԳՐՈՅ, երկասիրութիւն Պ. Եղիա Տեռեանի, Տպ. 1867. Հին և Նոր Կտակարանի պատմութիւն, համառօտ և դասական ոճով աշխարհաբար լեզուաւ Ազգային դպրոցաց համար գրուած . 8

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻ, աշխատատիրութիւն Մեկբն գեղ. Վ. Մուսատեանի, երկրորդ Տպ. 1872. Սուրբ Աւետարանի ուսման համար պատմական կարգաւ և դասական ոճով իւրաքանչիւր պատմութեան վերջը բարոյական յարգարաններ և աւելցնելով պատրաստուած է Ազգային դպրոցաց համար . 7

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ Ս. ԵՐՈՒՍԱԼԻՄԻ, քաղաւածոյ թարգմանութեամբ, Տպ. 1872. Եւրոպայի և ճանապարհորդաց Սուրբ Տեղերը չրջելու գիւրութեան համար պէտք է, դաժ տեղեկութիւններ կը պարունակէ, և նոցա ձեռքը առաջնորդ մի է . 5

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵՐՈՒՍԱԼԻՄԻ, աշխատատիրաց Ս. Աթուոյս միտան խորեն վարդապետ, ապառած (**) . 8

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ Ս. ԼՈՒՍԱՆՈՐԶԻ, Տպ. 1867. Մէր քաղմերախտ Հօր Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի անուանելի շորշարանաց պատմութիւնն է հայերէն գրով տաճկերէն լեզուաւ . 4

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՅ, Ս. Պ. Պ. Փափաղեանցի, Դ. Տպ. 1870. դպրոցաց մէջ ազգային պատմութիւն ուսուցանելու համար աշխարհաբար լեզուաւ դասագիրք . 6

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, գրաբարէ թարգմանութիւն աշակերտաց, Տպ. 1872. Մանկանց դաստիարակութեան և բարոյական կրթութեան համար խիստ յարմար և ընտիր պատմութիւններ և գեղեցիկ ու ազգու խաղական յարգարաններ կը պարունակէ մաքուր աշխարհաբար . 7

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՅ, ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ Ս. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՚ի Մեկբն. ղէկ Վ. Մուսատեան յառաքելական ուխտէ Ս. Յովհաննէս, Տպ. 1872. Հայաստանեայց առաքելական ուղղափառ սուրբ Եկեղեցւոյ սկզբնաւորութեան մինչեւ 1867 թուականը կը հասցնէ Պատմութիւնը, սուրբ և հաւատարիմ աղբիւրներէ քաղուած, դասական ու ճով կարգադրուած, կը բովանդակէ իւրաքանչիւր դարու մէջ Եկեղեցւոյ կրած դաւանաւորութիւն տառապանաց, հալածանաց, ուղղափառ հաւատքի անխախտ և անկորուստ պահելու համար աշխարհական նահատակութեանց և ընդ ՚մին ազգային քաղաքական նշանաւոր անջիւղ և գրական վաստակաց պատմութիւնը ազգային դպրոցաց համար . 16

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵՐԿԱՄԵԼԱՅ ՊԱՆԴԻՏՈՒԹԵԱՆ Ի ՀԱՊԵՇԱՍԱՆ, գրեց Տիմոթէոս Ծ. Վ. Սաիրիշեան Պօլսեցի, Տպ. 1871. Գեր. Տ. Իսահակ Արքեպիսկոպոսի և Տիմոթէոս վարդապետի Հապէշտան բրած ճանապարհորդութեան Պատմութիւնն է, որ կը բովանդակէ թէ նոցա կրած տառապանքները, թէ Հապէշից վարդէն ու բարբը և թէ նոցա կրածական և քաղաքական կեանքը . 20

— Նոյնը Գաղղիական լեզուաւ . 20

ՊԱՏՄԱՌԹԻՒՆ ԼԵՆԿ ԹԻՄՈՒՐԱՅ՝

Թարգմանեաց 'ի տաճիկ բնագրե յայտարարիկ լեզու յաւելեալ ծանօթութիւնս Աստուածատուր վարդապետ տէր Զովհաննէսեանց, յառաքելական ուխտէ արքայ Յակոբեանց 1873-ուր կրպատմանի թիւնարայ ծնունդն և առաջին ծագումն. բովանդակ արաւանքն և պատե-րազմն յոյլ և այլ կողմանս աշխարհի, ազգաց և ազանց կոտորումն. Թաղաւորաց և իշխանաց բնայինը բարձումն. Հայաստանի և Վրաստանի աւերածը, և անտի բազմութեան գերեաց, լցեալ աւարաց և մեծագոյն ճիսութեամբ գընայն 'ի Սլովոգանս, և այլ արարմունքն և մանր, Զատարտ պատմութեանս համառօտ ծանուցմամբ կը իշխատուին յաճողք, որդիք և թուռներ թիւնարայ, մինչև 'ի բարձումն Թագաւորութեան 'ի թիւնարեան ցեղէ յիշողիկ թա-թարաց. Թղթակազմը 10
— Նոյնը կիսակազմը 12

Ս

ՍԱՂԱՐԱՍ ԽՈՇՈՐԱԳԻՐ՝ այլ և այլ անգամ տպուած 10

— Նոյնը մեծ դիրքով 6

— Նոյնը միջակ դպրոցներու համար, Տպ. 1873 6

— Նոյնը փոքր դիրքով և մանր գրով 5

ՍԻՐՆ ՕՐԱԳԻՐ՝ կազմուել 1866էն մինչև 1872. աշխարհիկ լեզուաւ Ազգային Բա-նասիրական և Գրադիրական Նիւթաց փայ կը խօսի, որ ամբողջ 24 էրեսէ բաղկացեալ տետր մի կընդունին բաժանարարք, որոյ սկզբնաւորութիւնն է 1866 թիւնն, և մինչ ցարդ կը շա-րունակուի, տարեկան դինն է օտար երկիրե-րու համար կանխիկ վճարելի ճամբու ծախ-քովն հանդերձ երկու արծաթ մեծիտ 40

ՍՏՈՐԱԳՐԱԹԻՒՆ ԵՐԱԹԱՂԵՍԻ՝ գրեց Միլտայն Վ. Արծրունի միտան Ս. Ա. Թոռոյ Երու տպէմի, Տպ. 1859. Սուրբ Ե-րու տպէմի Պատմութիւնն է (**). 4

Վ

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ ՓՈՒՆՏԱՅ ՄԱՆ-ԿԱՆՅ՝ Տպ. 1868. Եկեղեցւոյ մէջ կարդա-ցուած փոխերու բարդեկութե և մաղթմաք-նեկութե բովանդակութիւնն է փոխ ըսող տղայ-ց գիւրութեան համար 6

Տ

ՏԱՆՎԻՅԻ ՏԵՂԱԳՐԱԹԻՒՆ ԵՐԱԹ-ՍԱՂԵՍԻ՝ Ճառ յողորմ հեռն Երու տպէմի և Տաճարին Եղանակի. Թարգմանեալ 'ի Գաղ-ղեպենէ աշխատասիրութեամբ Զովհաննէս Տ. Կարապետեան Պրուսացւոյ, Տպ. 1855 ('). 3

ՏԱՐԵՐՔ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ՝

Թարգմանեալ Ղաաթական լեզուէ 'ի Հայ, Գարբիէ Գեորգեան Փօթիշանցի գպիր Սա-ղմայ, Տպ. 1852 ('). 6

ՏԵՍՉՈՒԹԻՒՆ ՀՈՎՈՒԱԿԱՆ՝ Իտա-լերենէ պարզ գրարարի Թարգմանած է Պ. Զովհաննէս Տ. Կարապետեան Պրուսացի, Տպ. 1856. Բարուց ղեղմանց և զանազան մշու-թեանց վրայ խօսուած համառօտ քարոյներ ևն ('). 8

ՏԱՄԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ՝ Գառուէլ Գրի-գորի փէշտմաղձեան, Տպ. 1855. Տրամաբա-նութեան ուսումը պարզ և գիւրիմաց ոճով գրարար լեզուաւ աւանդող դասագիրք ('). 18

ՏՈՒՆՑՈՅՑ՝ Տպ. 1868. Հայաստանեաց Սուրբ Եկեղեցւոյ կատարած տօներուն և Ե-կեղեցական արարողութեանց կարգերն ու օ-րերը ցոյց կուտայ, հանդերձ բուն տոմարաւ 10

Ք

ՔԵՐԱԿԱՆ՝ հին ոճով, Տպ. 1872. փոքրիկ տղայոց կարգաւ սովորեալ համար 20

ՔԵՐԱԿԱՆ ԳԱՆՈՒԹԵՆ ԼԵՋՈՒԻ՝ յօ-րինեալ յաշակերտաց խաւանդաւորաց վար-ժարանիս, Տպ. 1871. Գաղղեպենէ կարգաւ սովորեալ համար համառօտ և գիւրին ոճով կարգադրուած 2 20

ՔԵՐԱԿԱՆՔԹԻՒՆ Հայերէն լեզուի, գր. Կիւրեղ Վ. Սրապեան, Տպ. 1870 4

ՔԵՐԱԿԱՆՔԹԻՒՆ՝ Գաղղեպենէ լեզ-ուի, հայերէն բացատրութեամբ, Աշխատա-Եղեալար Մուրատեան, Տպ. 1869 5

ՔՐԻՍՏՈՆԵԼԿԱՆ ՀԱՄԲՈՏ՝ Հայերէն և արաբերէն լեզուաւ, Տպ. 1870 2

Օ

ՕՐԱՏՈՅՑ՝ և դու շալու թիւնք օղոց. ա-ւելցած է նա և Հայրցս ամսաթիւերը, և Ե-կեղեցական պաշտօնեայ գիւրութեան համար, իւրաքանչիւր աւար շարականները հանդերձ ձայներով դրուած են, որով Տօնացոյցի պաշ-տօնն ալ կը կատարէ մասնաւորապէս 1